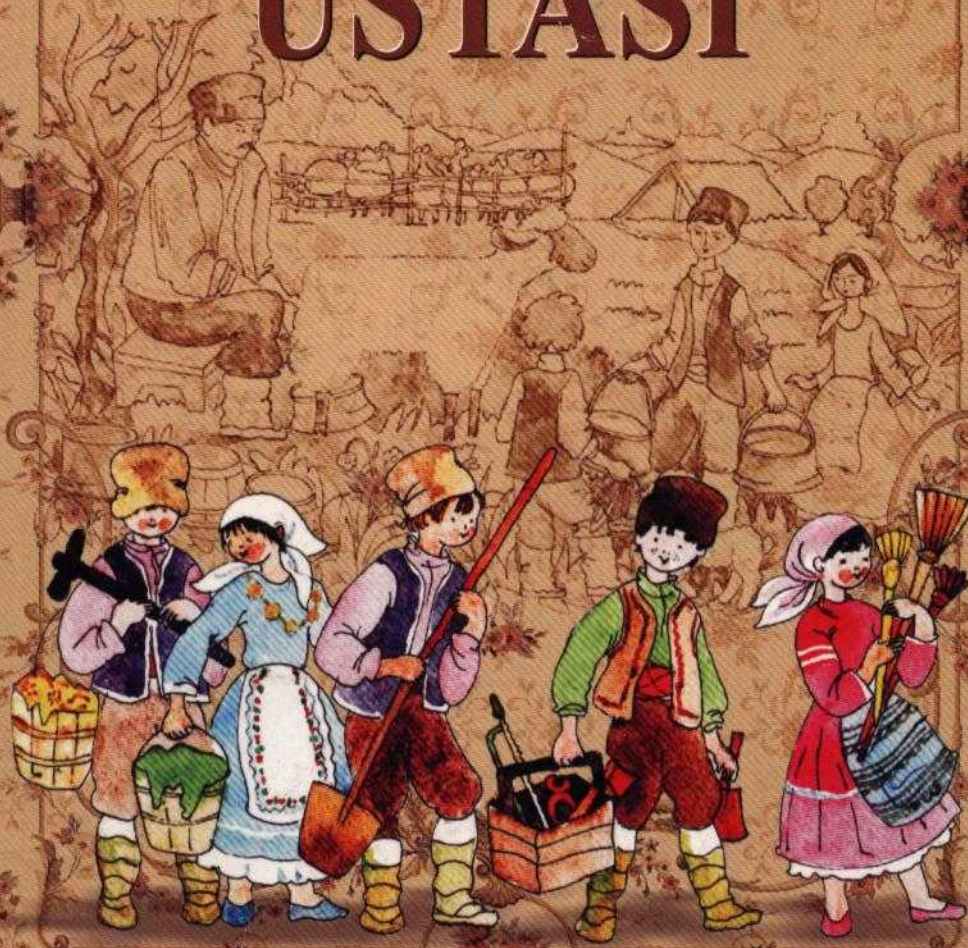

Stepan Bulgar

GAGAUZ USTASI

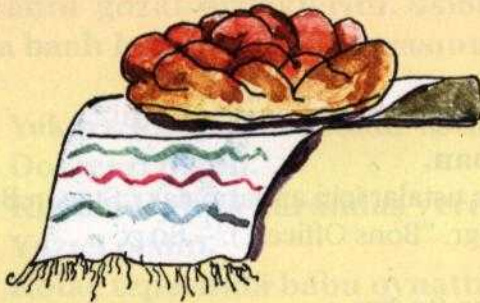
KISINOV-2013

Stepan BULGAR

GAGAUZ USTASI

ustalar için
annatmalar

Kişinöv - 2013

CZU 37.015

B 91

**Bu kiyadın tiparlanmasını finansladı
Gagauziya Bakannık Komiteti**

Resimnerin ideyası hem süjeti, kostümnar: **Stepan Bulgar**

Resimci: **İrina Kanaşina**

Redaktor: **Petri Çebotar**

Descrierea CIP a Camerei Naşionale a Cărţii

Bulgar, Stepan.

Gagauz ustası: ustalar için annatmalar / Stepan Bulgar. – Кишинев:
Б. и., 2014 (Tipogr. "Bons Offices"). – 80 p.

750 ex.

ISBN 978-9975-80-779-1.

© Bulgar Stepan, 2013

“Gagauzların arasında var hertürlü ustalar”.

Mihail Çakir

“Besarabiyalı gagauzların istoriyası”, 1934 y.

GAGAUZ USTASI

Nekadar insannar tutêlar kendisini aklısında, ozamandan beeri peydalanmış ölä kişilär, angıları yaparmışlar türlü gözäl işlär. Şindi dä var nicä görmää muzeylerdä binnärlän yıl geeri yapılmış eksponatları: taftadan, demirdän, top-raktan, sazdan, pamuktan, bürüncükten h. b.

Çök gözäl tradişiyalar kaybeldilär istoriya içindä. Ama läüzüm sölemää, ani gagauzların adetä görä material kulturası yaşardı taa 50-ci yıllarda XX-ci asirdä. Şindi biz bileriz hem göreriz, ani material kulturamızın gözäl parçaları kaybelerlär. Ama hep okadar var nicä sölemää, ani büün dä yaşêrlar gagauz milli kulturasının gözäl örnekleri. Kimi küülerdä yaşêr insannar, angıları yaradêrlar material kulturenin gözäl örneklerini. İslä biliner, ani material kultura baalı halkın ruh kulturasınnan.

Yukarı, kirişä, bir makaz astılar –

Ool terzi olsun.

Küçücük elinä karandaş verdilär –

Yazıcı olsun.

Kolaç tepesindä babu oynattılar –

Oyuncu olsun.

Biyaz bezlän uşaan üzünü örttülär –

Utancak olsun.

Yıkandı suyunu laaleyä döktülär –

Ool gözäl olsun.

D. Kara Çoban. “Evelki adet”, 1968,

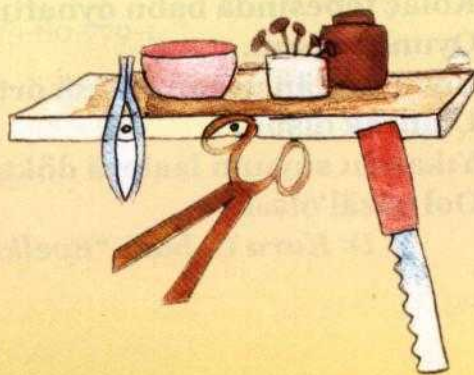
Halk yaşamasının kulturaşı okadar zengin, ani onu yok nicä yannaştırmaa başka işlärlän. Kimsey taa üürenämedi onu baştan başa akadar. Herbir halkın kulturaşı – o bir bütün dünnä. Burada herbir işin var eri hem vakıdı. Onda yok uydurma. Hepsi, ne var kulturada, geler hesaba. Adetlär, sıralar, yortular – hepsi rañional hem läüzımnı. Nicä bir usta rendelee taftayı, paklêêr onu, yalabıdêr, hep ölä halk kulturaşının parçaları da gözäl hem tamannı. Halk kulturaşında var sıra, angısı verer can herbir işä.

Läüzım sölemää, ani halk kulturaşında büük rol oynêrlar ustalar. Herbir işin var kendi ustası. O usta olêr örnek başkalarına da. Halk yaşamasında angı tarafını da alma: usta, çilingir-demirci, başçıvancı, ev yapmaa ustası, pınar kazmaa ustası – pınarcı, soba yapmaa ustası, islää çoban olmaa – o da bir ustalık, ev yapmaa – büük bir ustalık. Ama kayık yapmaa da var ustalar, onnarın yanında balıkçılık ustalı da läüzım olsun. Eveldän varmış çölmekçilär, angıları yaparmışlar kırmızı topraktan türlü çanaklar hem çölmeklär. E nekadar laap kalmış bizim dilimizdä, angıları göstererlär eski zanaatları: Dermenci – o kişi, kim un üüdärmiş dermendä, Düvenci – yaparmış düven, Taşçı – taş kesärmiş h. b.

Biliner istoriyadan, ani gagauzlarda en saygılı – çiftçilik ustalı.

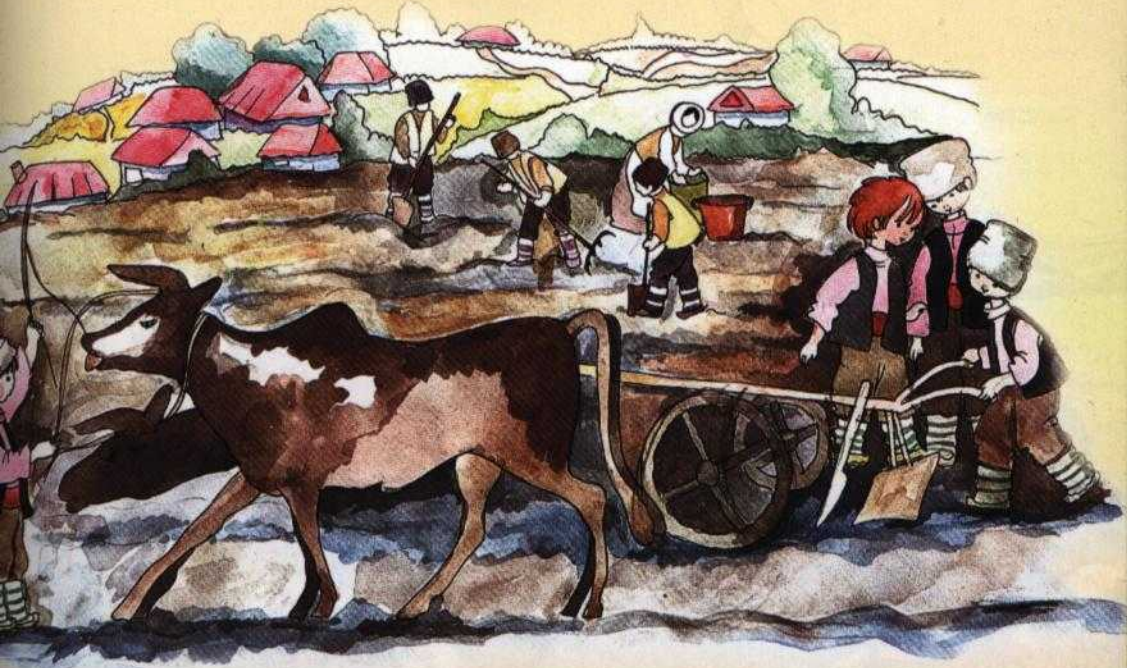
Bu yazılarda bän isteerim göstermää gagauzların büük ustalık kulturaşından sade birkaçını.

Stepan BULGAR

ÇİFTÇİ

Bir gün küüyün kenarında buluşêrlar iki çiftçi. Onnar gidârdilâr dermenâ un üütmää, taligaları üklü çuvallarlan boodaylan dolu.

Bir taligada oturardı Mälçu dâdu hem unukası Sandi. Mälçu dâdu sordu genç adama, ani oturardı öbür taligada:

- Vançu, angı yoldan gidecän?

Genç adam cuvap etti:

- Bän gidecäm doorudan!

Mälçu dâdu dedi:

- Nereyi alatlêêrsın? Kırdan-bayırdan yol zor, gidelim barabar dolaydaki yoldan...

Çenç adam Vançu kayıl olmadı:

- Dolay yol uzun... Kısa yoldan gidecäm! – deer o da urêr kamçıyı.

Mälçu dâdu hem unukası Sandi yollanêrlar dermenâ dolay yoldan. Uzun yolda Sandicik sorêr dâdusuna:

- Dädu, annatsana, nasıl eveldän çiftçilik yaparmışlar gagauzlar?

Taliga yavaş-yavaş gider yolda, dädu da annadêr unukasına:

- Ačan gagauzlar konmuşlar Bucak kırlarında, burada toprak sürmää deyni "saban" pulaa koşarmışlar altı öküz yada beygir. Sürülmedik topraa gagauzlar deerlär "kelemä". İlkin taa tutuşturarmışlar kuru otları, neçin ani otlar kırdä büüyärmış insan boyuna kadar. Sora çekederlär kullanmaa demir puluu (nemtä puluu). XIX-cu asirin bitkisindä kullanarmışlar "çaun puluk", "tuç puluk". Bu puluk ilinmiş da ona koşarmışlar sade iki beygir.

Sürärmış gagauzlar birkaç türlü: "kenardan sürmää", "dişi annık", "auluya sürmää", "orta annık". Ačan sürerlär, sora işleerlär topraa bornaylan hem sürgüylän. Bornayı yapar-

mişlar kendileri çiftçilər, ama demir dişleri yaptırarmışlar çilingirä. Bornaya iştirärmışlär sürgü.

Sandıcık sorêr:

- Dädu, ne o "sürgü"?
- Kimi küüdä varmış türlü formada sürgü: "örmä sürgü", "kakma sürgü", "tafta sürgü". Sürgüyü yaparmışlar çalı dalarından.

Açan çiftçi çıkarmış kıra ekmää, o alarmış hiybeyi omuzuna. Herzaman çiftçi alarmış iki taanä hiybä. Bir hiybeyä doldurêrlar bir demirli booday. Çiftçi eker, ardından da çekerlär borna hem sürgü.

Sandıcık sorêr:

- Ne ekärmışlär gagauzlar?
- Balkannardan gagauzlar getirmışlär çiftçilik kulturasını, onnar ekärmışlär "booday", "kızılca" (azimka), "çavdar",

“çıplak arpa” (yaçmen), “bırka” (polba), “yulaf”, “papşoy”, “graa/graf” (goroh), “mercimek”, “sarı darı”, “kızıl darı”, “fasülä”, “kartofli”, “kenevir”.

Sandi sordu:

- Ama nesoy adetlär var çiftçilerdä?

Mälçu dädu annadêr:

- Çiftçiliktä var türlü adetlär.

Sandicik sorêr:

- Annatsana bana...

- Açan geler gün ekmää booday, çıkêrlar kıra. Popaz okuyêr moleben da serper ayazma suyu. Gagauzlar yapêrlar ekmek da koyêrlar içinä demir para. Sora koşêrlar öküzleri taligaya, koyêrlar taligaya bornayı, sürgüyü hem ekmää. Çorbacıka karı alêr kandili, yakêr günnüü da dolaşêr taligayı üç kerä. Gelerlär kendi meralarına da çekederlär sürmää. Açan

sürerlär üç çizi, oturêrlar ekmek imää. Ekmek somununu üç kerä tekerleerlär toprak üstündä. Saylêr, eer somun düşärsä kabinnan yukarı – ozaman olacek islää bereket.

Sandicik sorêr:

- Dädu, ne o harman?

- Harman – o er, nereyi getirerlär kırdan biçilmiş booday demetlerini da düüyerlär, çıkarêrlar teneyi. Harmanı gagauzlar yaparmışlar evin yanında. Harmanın içindä yolêrlar otları, çüinerlär topraa beygırlärlän. Boodayı düüyerlär harman taşınnan. Harman taşından sora beygir çeker düveni. Bu işi yapêrlar birkaç kerä. Sora yabaylan kaldırêrlar samanı, ki booday düşsün erä.

Şindi Mälçu dädu hem Sandicik üüderlar un, doldurêrlar çuvallarını unnan da dönerlär geeri, evä dooru. Avşam üstü Mälçu dädu etişer kendi küüyünün kenarına. Bir dä bakêr – o genç adam yayan gider küüyä dooru, beygırleri çeker edektä.

- Ne oldu, Vançu? – sorêr Mälçu dädu.

Genç adam cevap eder:

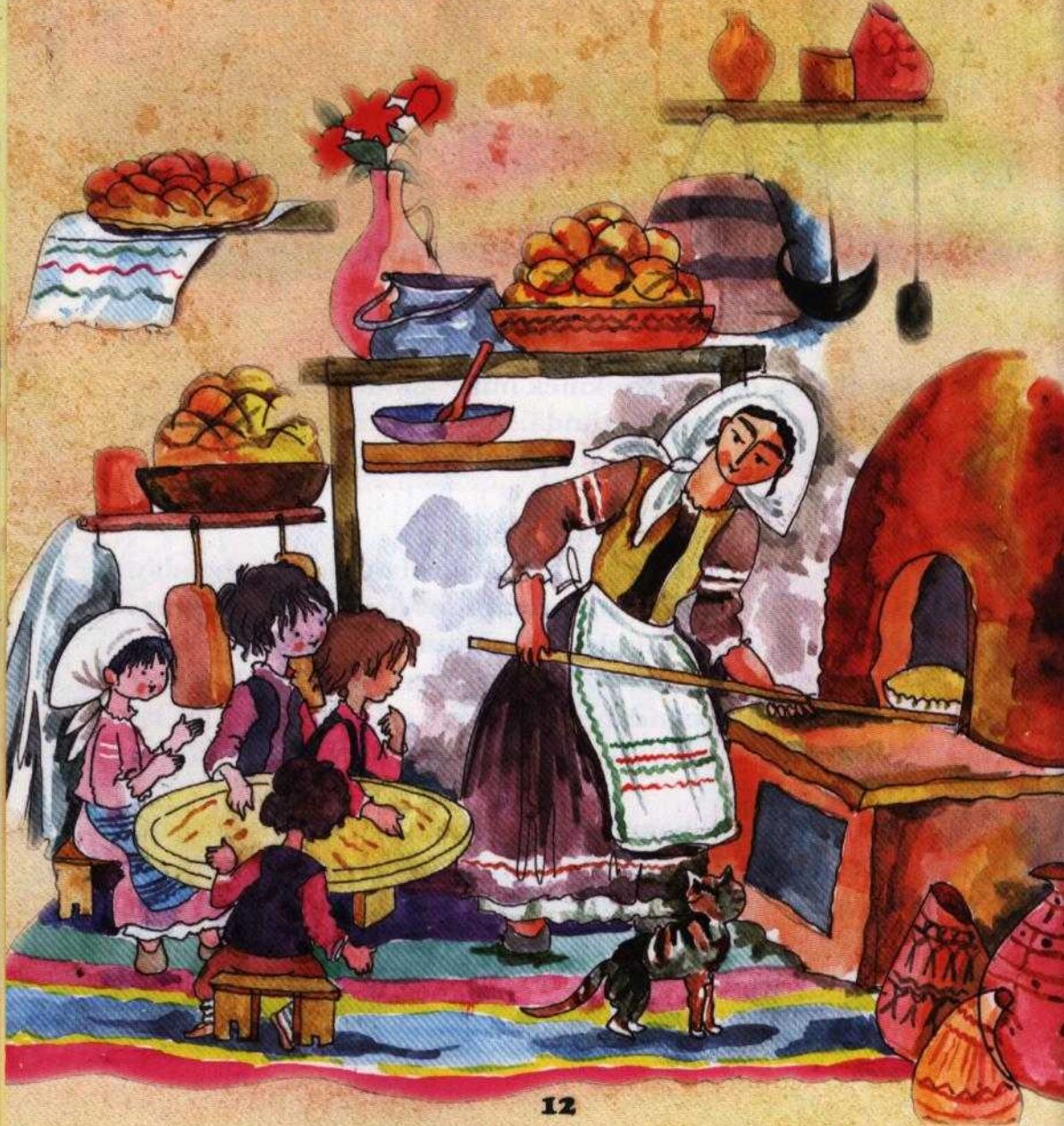

- Taliga battı çamura, savaştım çıkarmaa – tekerlek kırıldı. Bütün gün durdum kırda. Şindi bir çoban bekleer taligamı boodaylan. Bän evä etişecäm, bir başka taliga alacam, geeri dö necäm, çuvalları bu taligaya ükledecäm da geeri gelecäm.

- Sesiämedin beni, – deer dädu.

Genç adam cuvap eder:

- Şindi annadım, ani doorudan gidecän – geç gelecän, do-
laydan gidecän – tez gelecän...

ŞIRA

Hepsi uşaklar severlär şıra içmää! Açan geler güz, gaga-uzlar baa bozêrlar. Ozaman hepsi uşaklar dudakları, çeneleri, yanakları şıra izlerinnän boyalı gezerlär. İnsannar çıkarêrlar hepsi lâazımnı tertipleri: lin (şarapana), üzüm kıymaa maşinka, täska, timenneri, fiçıları, varilleri hem taa türlü kapları. Bunnar var herbir gagauz aylesindä, bölä tertipsiz yok nicä şarap yapmaa. Ama ilkin yapêrlar üzümdän şıra.

Etnograf Valentin Moşkov annadêr, nicä şıra yaparmışlar XIX-cu asirdä: “Açan getirerlär üzüm çitennerdä evä,

alêrlar taftadan kadayı – ortadan kesilmiş 60 kazannık fiçiyı. Onun içinä atêrlar üzümü da ezerlär onu ilkin “çatal çıbıklan”, sora da uzun, kalın sopaylan “krosna”. Yarım çiiyenmiş üzüm geçiriler üzüm torbasına da koyulêr “şarapanaya” – kadaya, angısı genişlener aşaa dooru. O “şarapana” üç bacaklı. Üzümü çiiyerlär yalnayak, elbetki, çalışêrlar tutmaa paklı. Şırayı akıdêrlar “şarapananın” dibindä deliktän tafta oluktan tuç çüvenä. Bu çuvendän şırayı “kvarta” ölçüsünnän dökerlär kazana da, açan kazan dolêr, şırayı dökerlär fiçiya.

Ne ani kalêr bu operatıyadan üzüm sıkıntısını (“çepka”) geçirerlär ellän, çuvallan sıkmaa “täskaya”, neredä onnardan sıkêrlar bitki kalmış şırayı da kuru “cibreyi” atêrlar domuzlara.

Şırayı dökerlär fiçiya. Ama fiçinin vranasını tıkamêêrlar taa şarap kaynamayınca, sora tıkêêrlar vranayı çeplän. Sentäbri-oktäbri aylarında, açan yapılêr şıra, o kesilmiş cibrä parçaları doldurêrlar havayı tatlı bir kokuylan.

Şıra zamanı – uşakların yortusu, hepsi uşaklar, geldiynän şkoladan evä, tez alatlêêrlar orayı, neredä büüklär geçirerlär üzümü maşinkadan, şarapananın önündä maasuz kazılı kuyuda durêr bir kap, onun içinä yavaşıcık sızêr şıra.

Sandi hem Girgina alêrlar bir susak da giderlär şıra içmää. İlkin läüzım çalkalamaa şıranın üstünü, ki düşmesin susak içinä çepka yada çekerdek... Şıra yok nicä çok içmää, neçin ani şıra pek tatlı. Şıra olêr koyu da sulu da, kırmızı da, biyaz da, gülgülü renktä dä.

Ama açan üzüm kalêr şarapana içindä bir-iki gün, şıra çekeder yavaşıcık kaynamaa. Ozaman şıranın dadı biraz keser dilini. Bu tatlı şıra azıcık urêr kafaya, onu diil läüzım çok içmää. Var nicä başın da acısın.

Kimi gagauzlar şırayı kaynadêrlar ateştä, ozaman o kaynanmış şıradan şarap olmeêr. Onu kışın içerlär uşaklar.

Gagauzların kulturasında şıra yapmaa – büük hem gözäl, unudulmaz bir yortu. O şıranın dadını unudamêêrsın.

USTA

Gagauzlarda “usta” deerlär o masterä, angısı yapêr kendi işini pek islää! Ama o masterä, angısı yapêr kapu, pençerä, masa, skemnä h.b., ona da deerlär “usta”. Bekim onuştan, ani gagauzların arasında bölä masterlerä var büük saygı.

Etnograf Valentin Moşkov XIX-cu asirin bitkisindä annadêr: “Herbir çorbacıda bulunacak taa başka dülgere (плотник) hem marangoz (столяр) instrumentleri: “testerä”, “dalta”, “terpü” (рашпиль), “fugan”, “rendä”, “burgu”. Busoy burgu var birkaç türlü: “babilä burgusu” – o burgu en büük. Bundan başka, varmış “bilek burgusu”, “dingil baş burgusu”, “enser burgusu”, “çep burgusu”.

V. Moşkov yazêr: “Bu instrumentlär yardımınnan gagauz becerecek doorutmaa kırıkları taliganın tafta parçalarında, düzmää, yapmaa eni sergen h.b. Ama bundan başka hep o instrumentlerin yardımınnan yapêrlar hepsi läüzümni mebeli: masa, skemnä, taburet h.b. ...Ama düşüneräk hep okadar mebelin gözellii için, boyêrlär mebeli yaalı boyaylan hertürlü renktä: biyaz, kırmızı, sarı, kara, eşil, maavi, liläka”.

Yok nicä sölemää, ani gagauz küülerindä var çok usta. Olmalı bu iş baalı gagauzların çiftçilik kulturasına hem dä ani Bucak bölgesindä XIX-cu asirdä hiç yokmuş daalık. Alma, kirez fidannarını çeketmişlär dikmää küülerdä 30-cu yıllarda XIX-cu asirdä. Nekadar bän tutêrım aklımda, bizim küüdü vardı hem dä var beş-altı kişi, angılarına var nicä demää haliz usta. Elbetki, var başkaları da ani becererlär taftaylan işlemää. Kolhoz vakıdında küüdü vardı “stolär masterskayası”. O kurulmuştu nicä bir küçük fabrika. O masterskaya bulunardı bizim şkolanın yanında. Da uroklara gidärkän, biz işidärdik, nicä işleer tirkulär testeresi. Biz, üürenicilär, kimikerä girärdik masterskayanın auluna. Orada diziliydi uzun kesilmiş taftalar, rendelenmiş aaçlar. Yıvınnan durardılar yongalar, angıları fasıl hem

gözäl kokardılar. Duvara dayalı diziliydilär eni yapılmış pençerelär hem kapular. Açan biz, çocuklar, girärdik masterskaya içinä, orada görärdik, nicä işleerlär ustalar. Birisi rendelärdi büük rendäylän taftayı. Rendenin içindän uçardı havaya kıvırcık strujkalar.

Başka bir usta toplardı skemneleri. Trak-trak urardı tafta çekiçlän da birkaç minuttan sora taburetka hazırđı. Masterskaya içindä duvarın yanında diziliydilär sergennär, türlü çerçevelär. Herbir gagauzun evindä var sofra. Tombarlak, kısa bacaklı, yapılı taftadan. Sofra durêr asılı duvarda.

Açan bakêrsın ustaya, görersin, nicä kolay hem ilin o işleer. O işleer, göstermeer kendisini. Yapêr kendi işini gözäl hem üüsek uurda. İsteerim sölemää, ani olmaa usta deyni, läüzım olsun karakter yapmaa gözäl hem incä iş, türlü kapu, pençerä, masa, sergen, çerçevä h.b. Usta o nicä resimci, bu işä läüzım olsun talantı.

KAUŞ

Mälçu dädu tannêr küüyündä nicä bir kauş ustası.

Bir gün çocukak Sandi sordu:

- Dädu, e nasıl yapêlar kauş? Bän dä isterim üürenmää.

Mälçu dädu annattı çocucaa Sandiyä, nicä yapmaa kauş:

- Kauş yapmaa deyni, läüzim ceviz aacı. Odun parçasını läüzim kurutmaa bir yıl. Ama güneşä koyarsan ceviz aacını – o çatlayacak. Odunu läüzim kurutmaa içerdä.

Mälçu dädu gösterdi hem ilerletti annatmasını:

- Alêrım ceviz aacının parçasını, ilkin nacaklan keserim buruk parçaları, sora da daltaylan rendelearım ceviz odununu. Çıkarêrım kauş instrumentin formasını. Sora gerezir strunaları. Da yavaş-yavaş olêr kauş.

Sandicik dedi:

- Ama kauş yapılmış, nicä bir büük kaşık!

Mälçu dädu gülümsedi da cuvap etti:

- Dooru, oolum, kimi küülerdä gagauzlar deerlär kauşa – “kaşıklık”.

Sandicik aldı elinä kauşu da dedi:

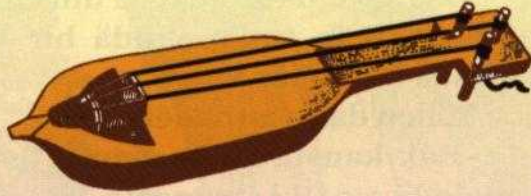
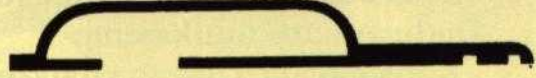
- Bu kauş ölä gözäl, nicä bir oyuncak!

Mälçu dädu dedi:

- Ama kauş – o nicä bir insan. Kauşun herbir parçasının var kendi adı.

Sandicik genä sordu:

- E nesoy onun adları?

Mälçu dädu annattı:

- Tä buna deerlär kauşun “başı”, bunnar kauşun “kulakları”, var “gözleri”, ”ensesi”, “güüdesi”. Tä bunnar, ani tutêrlar strunaları dayak, - tarak.

Sandıcık yalvardı dädusuna:

- Dädu, üüret beni kauşta çalmaa!

Dädu cuvap etti:

- Ehe-hey, unukacım, bu kolay iş diil.

- Ama bän pek isteerim kauşta çalmaa.

Dädu annattı unukasına:

- Kauş havaları gagauz halkının canından gelir! Eski vaktlerden gelir bizä kauş.

Tä Mälçu dädu çeketti üüretmää Sandiyi kauşta çalmaa. Mälçu dädu tutêr elindä bir kauş. Çocukak Sandi tutêr elindä başka bir kauş.

Mälçu dädu annadêr:

- Bak, kauşta var üç struna. Üstünkü strunadan çıkarêrsın melodiyayı. İki struna da, akord yapmaa deyni.

Sandi bakêr strunalara, sorêr:

- Dädu, neçin üstünkü struna demir teldän, ama öbür iki struna jiladan?

Mälçu dädu cuvap verer:

- Neçin ani kauşta havayı çıkarêrsın demir strunadan. Öbür iki struna sa yardım eder sesi gözelletmä. Bak, çevireräk sola hem saaya kauşu, muzikant gezdirer arkuşu da oynêr hepsi strunalarda. Kauşta strunalar gerili grifin üzündän iki parmak yukarı da strunaları yok nicä bastırmaa parmaklan. Onun için muzikant dokunêr strunalara tırnaklan yanından.

XIX-cu asirdä etnograf Valentin Moşkov tanışmış muzikantlarlan, angıları çalarmışlar kauşta. Moşkov yazêr “...Gagauzlarda var maasus, original strunalı instrument, adı “kauş kemencä” (kemencä - kaşık)... Bu kemençedä var sade üç struna: biri demirdän, iki da - sinirdän. Kemençeyi tutêrlar diil ölä, nicä haliz kemençeyi, ama nicä violonçeli. Hem dayêrlar onu diil erä, ama dizinä. Oynêr onda arkuşlan. Birinci strunada oynanêrlar melodiya, öbür ikisi

- yapêrlar hep akord... Bu instrumentin sesi çok hoş”.

Kim gördü hem işitti, nicä çalêrlar muzikantlar kauşta, biler, nekadar gözäl hem original, incä hem biraz fasıl.

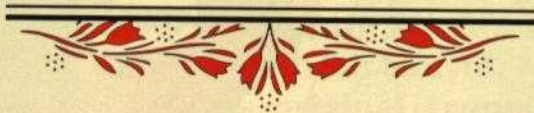
Bizim günnerdä az kaldı master, angıları becerer yap-maa kauş. Komratta yapardı kauş Georgi Stamatov. Yaşêêr Çadır-Lungada eski bir master Efim Yalama. Kişinövda yaşêêr büük bir master, kendisi Çadır-Lungadan, Aleksandr Keleş. Çok gözäl instrument yaptı o.

Moldovannarın arasında var anılmış bir master, Jan Vizi-tiu, angısı yapêr kauşları üüsek uurda.

Neredän çekiler bu instrumentin istoriya kökleri? Bili-ner, ani Besarabiyaya kauşu gagauzlar getirmişlär Balkan-nardan. Bu dooru, neçin ani şindi da Bulgariyada, Greçiyada yapêrlar hem çalêrlar kauşta. Greçiyada, Orestiada kasa-basında, var bir master, gagauz Aleksandros Partenidis. O geldi Komrada da pay aldı konçertlerdä Komratta, Beşal-mada, Çadır-Lungada.

Kauş üç strunalı instrument. Onda var “korpus” hem “deka”. Korpus kaşık formasında. Grif hem başı yapılêr çe-tin aaç porodasından. Onun uzunnuu birkaç ölçüdü, geniş-lii da - 120 mm. Grif uzunnuu - 130 mm, genişlii - 40 mm.

Instrumentin uzunnun 480 mm. Birinci struna kauşta Re notası, ikincisi - Lä, birinci oktava. Taa XIX-cu asirdä var-mış osoy muzikantlar, anaları maasuz insannarın istediinä görä kurarmışlar poemalar da sölärmişlär onnarı, çalarak kauşlan.

RUBA

Sandinin Mälçu dädusu kışın gidärdi buluşmaa başka dädularlan. O dädular toplanardılar dermenin yanında da lafedärdilär. Kimin elindä sopa, kimin elindä baston, kim taa kaavicä, almazdı elinä sopa. Ama hepsi giyimni islää, kış vakıdına görä: kimi giyimni uzun boylu kürk, kimi gug-lalı yaamurluk, ama altında keptar.

Açan Mälçu dädu çekedärdi giyinmää, Sandi unukası yardım edärdi dädusuna.

Mälçu dädu çaarêr:

- Sandi, getir çarıklarımı!

Sandi getirärdi dädusuna çarıklarını da sorardı dädusuna:

- E, däducuum, tırsınalarını getireyim mi?

- Getir tırsınalarımı, Sandicik!

Dädu Mälçu giyärdi dimi pantalonnarını, kopçalı gölmeni, çapraz ilikli mintankasını, keptarını, sora da üstünä - uzun boylu kürk, bitkidä dä – başına astragan kalpak. Çı-karkan içerdän dışarı, dädu Mälçu hep çaarardı Sandicii:

- Sandi oolum, getir bastonumu!

Sandicik hemen getirärdi dädusunun bastonunu.

Açan dädusu gidärdi, Sandi oturardı pat üstünä da danışardı malisinä, angısı dokuyardı düzen:

- Mali, ma mali, neçin şindi biz giimeeriz osoy ruba, ne-soy giyer bizim dädu?

Babusu trakladardı düzenin taraanı “Trak-trak, trak-trak” da deyärdi:

- Ey, oolum, unudulêr bu işlär, hepsi geeridä kaldı. Gençlerä bu işlär diil lääzım. Kim çarık giyecek, kim sar-gı saracak, kim tırsına saracak?! Tä – bän däduna kuşak dokuyêrim. Dokuyacam da sora başka düzen kurmayacam!

Kızçaaz Girgina sölärdi malisinä:

- Mali, bän isteerim olmaa terziyka. İnsannara ruba dikmää. Annatsana bana, açan siz gençtiniz, nasıl ruba dikärdiniz, nasıl ruba taşıyardınız.

Babu genä trakladardı düzenin taraanı “Trak-trak, trak-trak” da cuvap edärdi:

- Ey, kızçaazım, eskidän lääzımdı çok işlemää, ki bütün aylenin rubası olsun. Lääzımdı koyun tutmaa, yapaa kırk-maa, paklamaa onu, yıkamaa, kurutmaa, sora ditmää. Taa sora iplik yapmaa, o iplikleri çıkırıkta yumak sarmaa. Dokuyardık dimidän don, jiket, anteri.

Kızçaaz Girgina genä sordu:

- Annatsana, mali, karılar taa nasıl ruba taşıyardılar?

Babu genä traklattı düzenin taraanı da annattı:

- Gagauz karıların hergünkü rubaları: “gölmek”, “fistan”, “çember”. Suuk havada karılar giyärdilär fistanın üstünä

“kofta” yada “keptar”, ayaklarına “çorap”, “terlik”, “emeni”. Herbir gagauzkada var “fita” (farta). Fıtalara dikiler bütün bir parça materiyadan. En eski modaya görä fita mor renktä materiyadan yapılmış. Ama 30-cu yıllarda genç gagauzkalar çekertilär taşımaya biyaz materiyadan fita.

Kızcaaz Girgina genä sordu:

- Nesoy altın-gümüş, gözelliklär taşıyardılar gagauzkalar?

- Gagauzkalar severlär taşımaya “küpä”, “bilezik”, “boncuk”, “sedef”. Bilezikleri baaşlarmışlar gelinnerä düünerdä. Altın hem gümüş bilezikleri gagauzkalar taşıyarmışlar her gün. Altın bileziklär varmış sade zengin gagauzkalarda. Gagauzkalar kullanarmışlar türlü-türlü boncuklar, angılarını taşıyarmışlar boynusunda sıra-sıra, boncukların yanında varmış stavrozçuk. Gagauzkalar taşıyardı altın left (büük altın para) hem mahmudä (ufacık altın para). V. Moşkov yazarmış XIX-cu asirdä, ani “...hepsi bu gözelliklär asılär okadar çok, ani onnar kaplêêrlar bütün güüsünü belinä kadar”.

Ayak kapları: materialdan “çorap”, kalın yapaadan dokuma çoraplar “tomak”, deridän ayak kabı “emeni”, “papuç”, “çarık”.

Kış zamanında gagauzkalar giyardı ensiz kurtka “elek”, koyun derisindän “poluşubka”.

Gagauzkalarda var: “kasinka”, “çember”, “şalinka”.

Bu vakıt Sandi sordu malisinä:

- E adamnar nasıl ruba taşıyardılar?

Babu cevap etti:

- Eskidän gagauzların rubaları kara renktäydi: “çaaşır”, “gölmek”, “mintan”. Başına giyärmışlär koyun derisindän kalpak. Kalpak var “kırım”, “astragan”. Adamnar sararmışlar belinä “kırmızı kuşak”. Kuşaan üstünä baalarmışlar deridän bir “silählik”. Ayak kabı adamnar giyärmış: “emeni”, “çarık”, “tomak”. “Dimi don” gagauzlarda kara hem mor boyada. Yortularda adamnar giyärmışlär dokuma materiyadan “flanä” yada “anteri”. Suuk zamanda giyärmışlär deridän “kürk”, “boy kürkü”, “boy kojuk”.

Bundan başka, adamnar taşıyarmışlar “yaamurluk”, anğısına dikilärmiş “gugla” (başını kapatmak için).

Gölmek dikilärmiş ketendän dokunmuş materiyadan. “Flanä” dikilärmiş yapaadan dokuma materiyadan. Pantalonnar: “dimi”, “tuçlu don” - dokunmuş materiyadan.

Açan Mälçu dädu döndü avşam üstü evä da girdi içeri, Sandi unukası yardım etti dädusuna çıkarmaa çarıklarını.

Sandi sorêr:

- Üşüdün mü?

Mälçu dädu cuvap eder:

- Benim kürküm koruyêr beni suuktan. Bizim dädular taa taşıyarmışlar koyun derisindän don da, keptar da, kürk tä...

BÜRÜNCÜK

Tutêrım aklımda, nicä bizim küüdä bakardılar koza böcää.

İnsannar kendi evlerindä, bir odada, bakardılar böcek. O böceklär gecä-gündüz iyärdilär dut yapraa. Herersi do-luydu dut yapraa – çuvallarlan dut yapraa!

Bizä, uşaklara, verärdilär iş – toplamaa dut aaçlarından yaprak. Biz, on-oniki yaşında çocuklar, asardık omuzumu-za birär torba da gidärdik küüyün kenarına, neredä büüyür dut aaçları, da toplardık yaprak. O yaprakları getirärdik bizim evdä kuhneyä, neredä büüdärdilär koza böcää. O böceklär yapraklar içindä maasuz yapılêr.

Koza böcää büütmäk için yapılêr taftadan stelaj – skelä, neredä büüyürlär böceklär. Onnarı doyurêrlar dut yapra-annan. Böceklär büüyürlär bir hafta, sora dalêrlar uyku-ya üç günä. O skelelerä koyêrlar aaç dalları. Bu dallarda böceklär büüyürlär, olêrlar kukolka da sarêrlar kendini kozaylan. O kozaları kurudêrlar, ki böcek olmasın kele-bek. Kurutulmuş kozaları doldurêrlar sıcak çuven içinä, da ozaman bürüncük iplikleri ayırılêrlar kozadan. Sora karılar çekederlär sarmaa bir sopacıklan bürüncük ip-likleri.

İstoriyadan biliner, ani bürüncük zanaatı gelir Kitay ta-rafından. Orada yaparmışlar bürüncüktän türlü işlär taa 2500 yıl geeri. Orta Aziyaya koza böceeni getirerlär IV-cü asirdä. Evropada bürüncüklük peyda olêr VIII-ci asirdä. Ačan gagauzlar erleşerlär yaşamaa Besarabiyada, rus za-abitleri görerlär, ani gagauzlarda var bürüncük kulturası, onnar bakêrlar koza böcää. Rus hükümeti alêr karar Bucak-ta çiftçilär baksınnar koza böcää da ilerletsinnär bürüncük

zanaatını. Taa Osman imperiyasında gagauz karıları islää bilärmişlär bürüncük kulturasını.

Etnograf Valentin Moşkov yazêr, ani gagauzlar “başçelerdä büüderlär dut aacı bürüncük yapmaa deyni, bu işlän zanaatlanêrlar sade karılar hem genç kızlar. Eer angı bir ayledä varsa kim zanaatlansın bürüncüklüklän, ozaman aylä büüder dut aacı kendisi için, eer yoksa, ozaman satêrlar yaprakları aaçtan funtlan onnara, kim ani büüder koza böcää, ama kendi aaçları yok”.

Bürüncüktän gagauzkalar yaparmışlar peşkir, perdä, gölmek h.b.

1889-cu yılda Kişinövda yapılêr büük çiftçilik sergisi hem panayır. Bu sergiyä teklif ederlär gagauz küülerindän karıları, kim büüdärmiş böcek. Sergidä jüri seçer Komrattan hem Çadır-Lungadan pay alan karıları.

Bürüncüklük komiteti verer gümüş medali Komrattan Sofiya Trifonovanın aylesinä, bronza medali – Çadır-Lungadan Nikolay Kapancının aylesinä.

DAMGA HEM NIŞAN

Herbir çorbacı koyêr hayvannarına nişan hem damga. Bu adet geler eski vakıtlardan.

Lääzım sölemää, ani gagauzlar severlär hayvan tutmaa. İhtär insannar şindi dä annadêrlar legendaları, ani onnarın däduları Balkannardan getirmişlär sürüleri, neredä varmış binnän koyun. Dimitri Çakir yazêr, ani Zahariy Çakirdä varmış çok hayvan: “50 hem taa çok beygir, bin koyuna kadar, 100 baş kara sır”. Bukadar hayvan tutmaa deyni, lääzımmış herbir sürüyä ayırı çoban. Hem dä diil bir çoban, birkaç kişi sade varmış nicä baksın bukadar hayvan.

Ama var osoy çorbacılar, angıları tutarmışlar 50-60 koyun, birkaç beygir, iki yada dört öküz. Onun için herbir küüdä varmış “çoban”, angısı otladarmış koyunnarı, “buzaacı” bakarmış bızaaları, “domuzçu” otladarmış domuzları, “surtmaç” otladarmış inekleri, “öküzçü” otladarmış öküzleri. Kaybetmemää kendi hayvannarını deyni, insannar koyarmışlar hayvannarına nişan hem damga.

Yalpy çayırında, tolokalarda, başka boş erlerdä eski vakıtlardan beeri insannar otladêrlar kendi hayvannarını.

Sovet Birlii vakıdında brakmazdılar insan tutsun ne kadar isteer hayvan. Onun için çocuklar otladardılar çayırda aynenin küçük-küçük sürücüklerini. Sandi çocuk otladêr irmi koyun hem kuzu. Ama kimi kerä koyunnar karışêrlar.

Mälçu dädusu her avşam gelärdi almaa koyunnarı. O vakıt çayırda vardı irmi-otuz taanä koyun sürüsü. Avşam üstü tok hayvannar yatairdılar çayırda da, açan Mälçu dädu geçärdi koyunnarın yanından, onun koyunnarı yavaşıcık kalkardılar da birär-birär, biri-biri ardından gidärdilär çorbacının ardına.

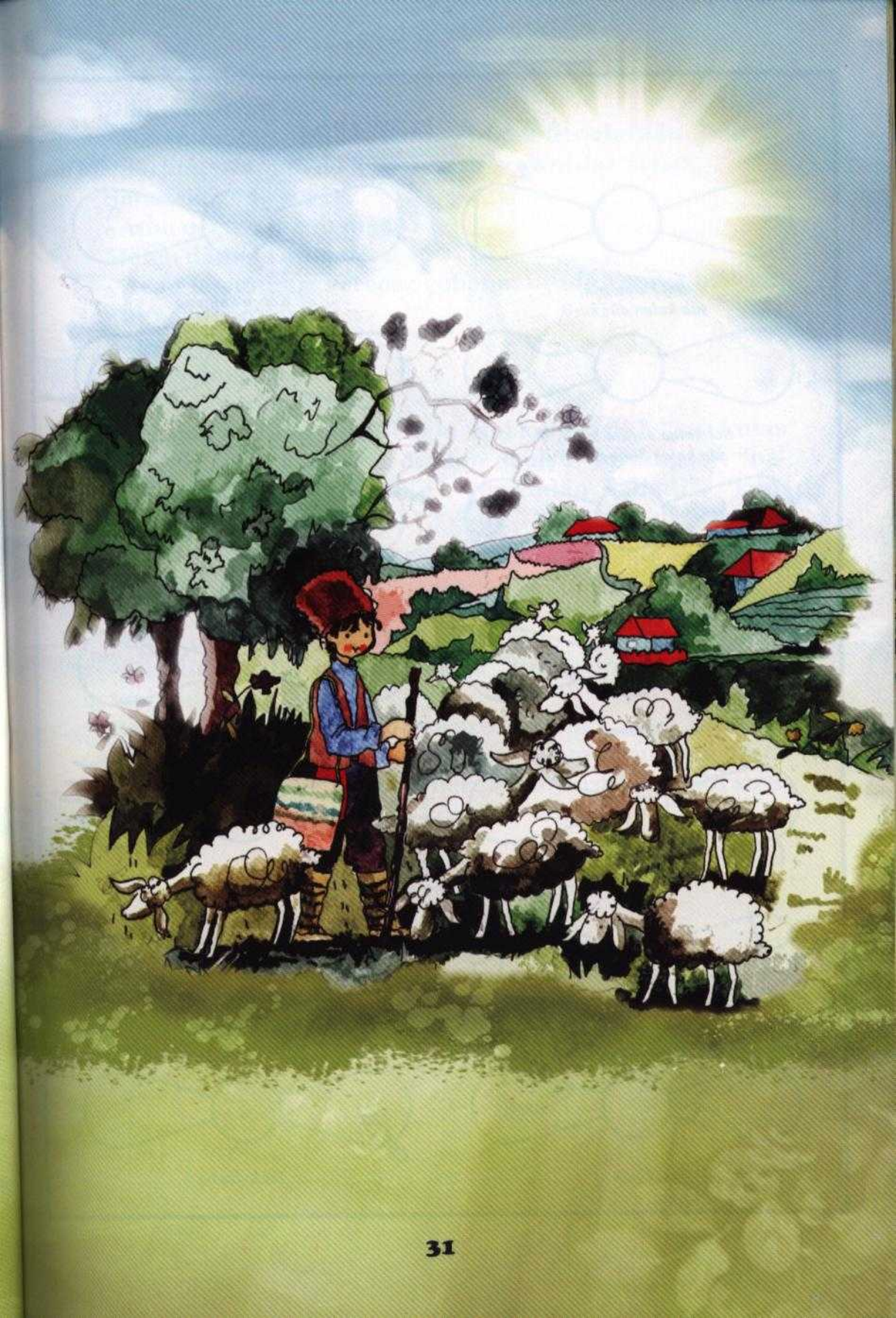
Bir gün Mälçu dädu dedi Sandiyä:

- Büün koyacez koyunnara nişan.

Sandi sordu:

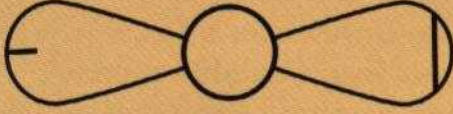
- Dädu, e neçin lääzım koymaa koyunnara nişan?

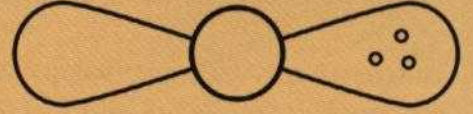

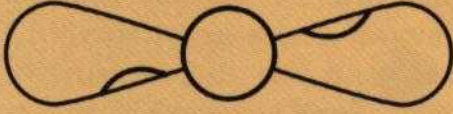
NIŞAN KOYUNNARDA

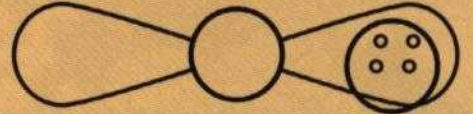
*Sol kulaa irik,
saa kulaa düz kesik*

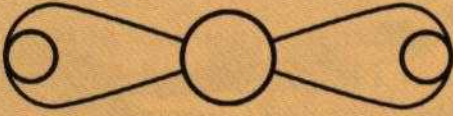
Kopça kulaana

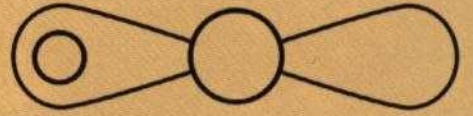
*Sol kulaa aardından oyuk,
saa kulaa önündän oyuk*

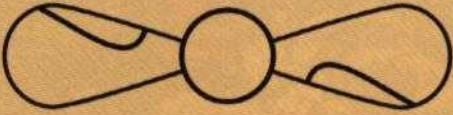
Kopça

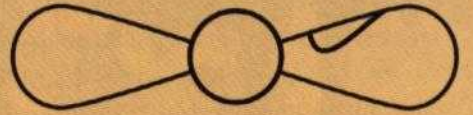
Kurlangaç

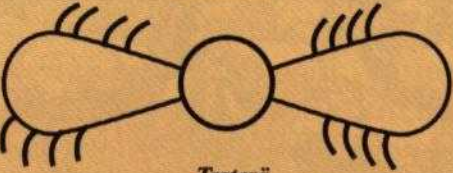
Zimba

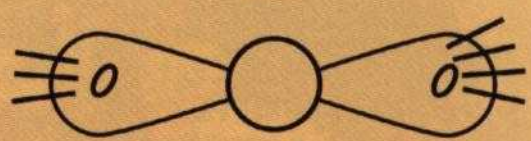
Basamak

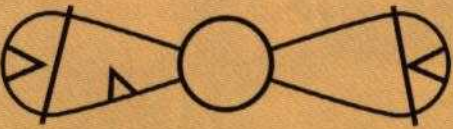
Hırlet

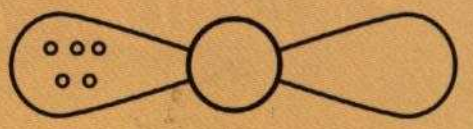
Testerü

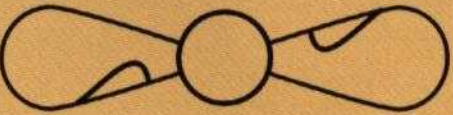
Furkuliqa

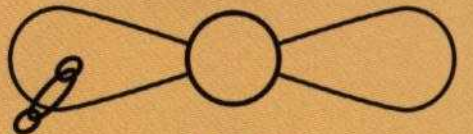
Dalanti

Beş zimbacık

Oygu

Tel kulaana

Dädusu cuvap etti:

- Neçin mi? Osoy adet kalmış bizim dedelerdän. Bän dä küçüktüm, ozaman da koyunnara koyardılar nişan.

Sandicik genä sorêr:

- Ama neçin läüzim nişan?

Mälçu dädusu annadêr:

- Açan koyunnarı verecez çobana, orada yanniş birkimsey almasın onnarı.

Sandi sordu:

- E nasıl nişannar var?

Mälçu dädu annattı:

- Var çok türlü nişan. Tâ bak: “sol kulaa irik”, “saa kulaa düz kesik”, “sol kulaan ardından oyuk”, “kırlangaç”, “basamak”, “basamak geeridän”, “önündän dalantı”, “kopça”, “zimba”, “beş zımbacık”, “çalık”, “düz kesik”, “erik” ... Hem taa başka da var.

Sandicik genä sordu:

- E biz angısını ayıracez?

Mälçu dädu cuvap etti:

- Biz koyacez bizim koyunnara “zimba” nişanı. O bizim aylenin nişanı.

Eskidän ineklerä dä biz koyardık damga, ama şimdi insanda az inek var. Hepsi tanıyêr kendi hayvanını, da onuştan damga koymêêrlar. Ama ilerdän koyardılar inään sırtına damga: “tombarlak”, “üç köşeli”, “dört köşeli” h.b.

KAURMA

Her yılın, güz ayında, gagauzlar keserlär koyun da yapêrlar kaurma. Bu imäk kalmış taa evelki vakıtlardan.

Çoban Zimba Ristu hem oolu Savçu tutundular yapmaa kaurma. Zimba Ristu kesti bir toklu maasuz kaurma yapmaa deyni.

Onnar ikisi getirdilär yakacak da aulda yaktılar ateş. Savçu yardım edärdi havezlän.

- Bän severim yakmaa ateş!

O nacaklan yarardı oduncuk da tutuştırardı ateşi. Bobası bir tarafta doorardı yaanyı. Açan Savçu kızdırttı ateşi, Zimba çaardı onu yanına:

- Savçu, ya gel da bak, nasıl kaurma yapılêr.

Zimba keskin bıçaklan ayırdardı eti kemiklerdän. O yavaş-yavaş doorardı yaanyı, kemikleri da toplardı bir siniyâ. Savçu getirdi ateştän tencededä sıcak su, da bobası başladı yıkamaa lokmaları.

- Yaanyı lääzım islää yıkamaa, annadın mı?

- Annadım.

Yaanı çıktı yakın otuz kila. Onnarı hepsini Zimba doldurdu bir büyük çüven içinä da döktü orayı bir kila su, taazä su. Savçu tuttu çüvenin bir kulubundan, bobası da öbür kulubundan, çüven aardı. Onnar usulunnan erleştirdilär çüveni ocak üstünä.

- Şindi yaanı lääzım kaynasın buulan.

Arada-saatta Zimba karıştırardı çüvendä lokmaları aac kaşıklan. Vakıt gidärdi oya, da Savçu başladı atmaa kuru odun ateşä, taa tez pişsin kaurma deyni.

- Brak, diil lääzım, - durguttu onu bobası, - kaurma lääzım pişsin yavaş ateştä.

- E nekadar taa beklemää e? – mırıldandı Savçu.

- Yaanı lääzım kaynasın üç-dört saat.

Savçu koktu gustlu buuyu, ani gelärdi çüvendän, da dedi:

- E-he-hey! Bän ozamana kadar bıkaçam beklemää şu kaurmayı.

Zimba bu vakıt karıştırardı tafta kaşıklan çüven içinä.

Sora Zimba koydu çüvenä bir püskä kara biber, dafin yapraa, kırıp-kırıp onnarı iki parçaya. Sora koydu iki çorba kaşu kırmızı biber.

- Savçu, bak, - dedi Zimba, açıp çüvenin kapaanı, - kaurma içinä läözım koymaa iki suvancık, onnar daalacek, kaynadynan, ama onnar öldüreceklär koyun kokusunu. Şindi taa kaynasın yarım saat, da bakacez, ne oldu?

O braadı kaurma kaynasın, aldı şkembei da başladı yıkamaa haşlak suda, kazıttırıp-kazıttırıp onu bıçaklan. Açan islää pakladı şkembei, baktı yok mu kesik bişey da verdi şkembei Savçuya uusun onu tuzlan.

Savçu cuvapsız, hızlı-hızlı uudu şkembei tuzlan, arada-saatta çalpalayıp onu suyulan.

Açan hepsi oldu hazır, boba hem ool doldurdular haşlak lokmaları şkembei içinä. Baaladılar ucunu ipliklän, koydular sofrı üstünä da, yasilattırıp şkembei, kapadılar onu taa bir sofrıyan. Savçu getirdi bir taş, da onu koydular baskı erinä.

- Te yaptık işi, - dedi Zimba ooluna, - sän gagauz oolu e, läözım biläsin kaurma yapmaa hem kadınca oynamaa.

BALIK MANCASI

Tutêrim aklımda, açan küçüktüm, avşama dooru sokaktan geçärdilär çocuklar, angıları gelärdilär omuzlarında uzun olta sopasında asılı uzun yultarda¹ balıklar. Balıkçıların kimisindä iki metra, üç metra yultarda dizili balıklar. O balıkçı çocuklar maasuz, nicä teatruda, göstererlär, kim nekadar taa çok tutmuş balık.

Tutêrim aklımda, yazın, may-iyün aylarında, açan suva suya çıkardılar büyük balıklar – sazannar, somnar – halverlerini atmaa. Adamnar kapamaylan² tutardılar büyük-büük balıkları.

Gagauz küüleri, angıları bulunêrlar Bucak üülen tarafında, eskidä konmuşlar yaşamaa göl boyunda. Bezbelli taa Balkannarda onnar yaşarmışlar su boyunda. Onun için

¹ Yultar – ip, angısına geçirerlär balıkları jabrasından.

² Kapama – maasuz yapılı iki çember arası setka, üstündä uzun sopa.

Ukraynada –Kurçu (Vinogradovka), Balboka (Kotlovina), Eski Troyan, Eniköy (Novosölovka) küülerindä hem Moldova da Etuliya (Kagul) küüyündä var balıkçılık kulturaşı. Severlär o insannar balık tutmaa göldä hem dä balık imää.

Alalım ilkin balıkçılık terminologiyasını: “olta”, “süzmä” “balık çiteni”, “venter”, “kapama”, “yultar”, “gegä”. Balık terminneri: “kızılkanaat”, “kılıçka”, “mozak”, “kurbaa mo-zaa”, “giban balı”, “boboy”, “batak balı”, “çortan”, “yılan balı” h.b.

Balıkçılık kulturaşının ikinci tarafı – balıktan imeklär traditiyaları.

Kurçu küüyündä, neredä bän büüdüm, pek severlär balık imeklerini. Bir dädüya sorêrım:

- Gagauzlar severlär mi balık imää?

Dädu cuvap eder:

- Severiz, açan var!

Bizim küüdä balı pişirerlär, kaurêrlar, fırına atêrlar, kurudêrlar h.b. Herbir aylene var kendi rezeptleri, kendi mancaları. Lääzım sölemää, ani o gagauzlar, angıları yaşêêrlar Yalpug gölün yanında, Kagul gölün yanında, onlarda var eski balıkcılık tradişiyaları.

Şindi annadalım, nicä yapêrlar kurçulular balıktan imeklär.

Balık suvanması

Balı paklêêrlar, yıkêêrlar, sora tuzlêêrar, keserlär birkaç çizi, unnêêrlar da koyêrlär tavaya kaurmaa. Bir doo-radılmış suvan kaurêrlar. Katêrlar bir buçuk filcan kırmızı biber pastası. Koyêrlär balıkları, dökerlär su, iki dafin yapraa, kara biber, tuz, bir buçuk filcan un. Kızgın tavayı koyêrlar fırına da pişirerlär bir saat.

Fırında balık

Balı fırında pişirmäk için ilkin läüzüm kızdırmaa oloyu tavada, balı yaalamaa biberlän, pastaylan yada kuru kırmızı biberlän. Balı läüzüm unnamaa da koymaa tavaya. Dökeriz oloy, dökeriz biraz su da koyêrız tavayı fırına. Balık pişer bir buçuk saat. Eski vakıtlarda doldurarmışlar kazanı balıklan da koyarmışlar fırına. Fırında pişmiş balın dadı olêr çok islää.

Balıklan bulgur fırında

Sininin dibinä erleştirerlär kaurulmuş kesik suvan, üç suvan üstünä koyêrlar balıkları, sora doldurêrlar sini-

yi bulgurlan. Ekleerlär iki dafin yapraa, kara biber, tuz. Dökerlär su da siniyi koyêrlar fırına. Kırk minuttan sora imäk hazır.

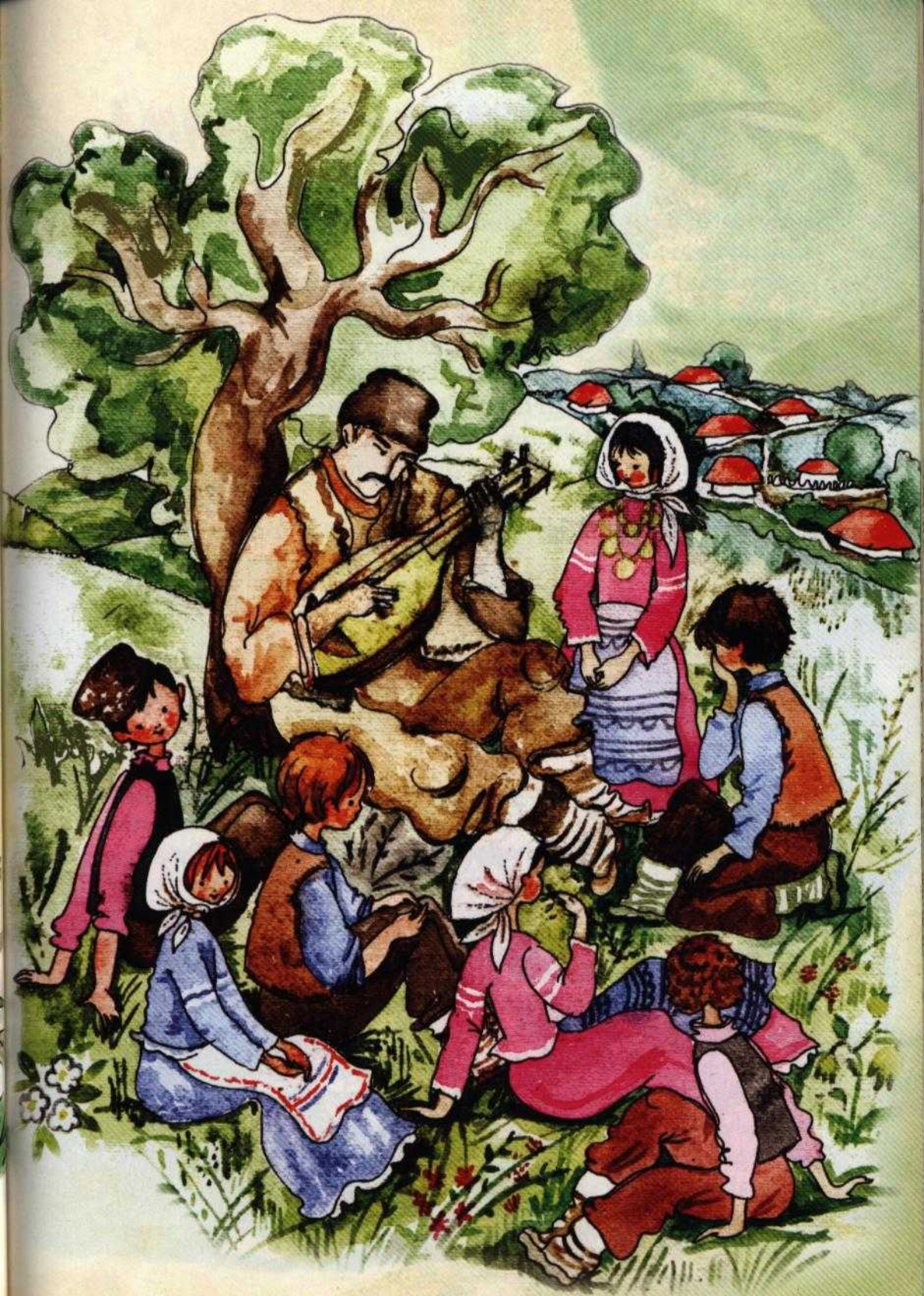
Dolma balık fırında

Paklanmış balu tuzlêêrlar da içini doldurêrlar farş. Farş yapılêr bölä: dooranêr üç suvan, kaurudulêr, üz gram oloy, yarım filcan tomat pasta, bir küçük kaşık biber pastası, bir dafin yapraa, tuz, biraz su. Hepsi bunnar karıştırılêr çüvendä, ateštä läüzım tutmaa üç minut. Var nicä koymaa biraz eşillik. Dolma balık yapmaa deyni, läüzım olsun büük balık. Büük balu doldurêrlar. Dökerlär biraz su da koyêrlar fırına. Açan balık kızarêr, ozaman imäk hazır.

Bu imeklerden başka, gagauzlar severlär yapmaa “balık çorbasi”, “balıktan paça”, “balıktan marinad”, “balıktan jambon”, “balıktan katlet” h.b.

BUCAKTA PINAR HEM ÇÖŞMÄ

Sıcak hem kuraklı Bucak tarafında tatlı su pek zor bulmaa. Kim yapêr pınar hem çöşmä, sayılêr hem anılêr insannarın arasında.

Etnograf Valentin Moşkov XIX-cu asirdä yazêr: "...Kırda her tarafta, taa çok yolların çatraklarında, kazêrlar pınar yada çöşmä, angıları yapılêr gelân-geçennâr kullansınnar deyni... Pınarlar yapılêr nicä islää bir iş cümneyä ("hayır") bir zengin yada hatırlı insannar tarafından... Gagauzlar sayêrlar, ani kim yapmış insannara pınar, öbür dünnäada hiç bir kerä kalmayacak susuz... Pınarcılara insannardan var büük saygı".

Herbir küüyün, kasabanın var kendi pınarcıları hem çöşmecileri.

Komratta insannar tutêrlar aklısında Pınarcı Petriyi. Onun haliz adı - Petri Dmitrioglo. O bularmış, neredä er altında var su. Sora o maasuz yaparmış bir burgu, angısına deniler “filcan bur”. O burguylan Pınarcı Petri deler eri 25-30 metra. Açan çıkarardı su, dadardı onu da hesap edärdi, läözım mı kazmaa pınar, osa diil mi läözım.

Ölä o bulardı islää su da başka adamnarlan barabar kazardı çok pınar. O pınarlar büün dä vererlär su insannara. İnsannar büün dä kullanêrlar o pınarları. Onnarın derinnii on metra, su dolusu da üç-dört metra. 1948-ci yılda rayonun öndercileri işitmişlär, ani Pınarcı Petri becerer kazmaa hem yapmaa pınar. Çaarêrlar onu da vererlär ona iş: yapmaa çok derin, şahtalı pınar. Onun için Komratta hemen hepsi pınarları yapmış bu adam: Tukanäskada, Boroganäskada, Yalpug rayonunda, kasabanın merkezindä, stantiyada, Bu-

çakta. Altmışıncı yıllara kadar hayvancılıkta kullanardılar şahtalı pınar. İnsannar gelärdilär da çaarardılar Pınarcı Petri paklasın pınarları. Büünnän-büün Yalpuğ tarafında kullanılêr edi pınar, angılarını yapmıştı Pınarcı Petri.

Pınarcı Petri kazardı pınar altı metradan 25 metraya kadar. Bu pınarlar - şahtalı pınarlar. Bölä pınar kazmaa zor hem korkulu. Bir kerä, kazarkan pınar, Pınarcı Petri kırmıştı bacaanı. Alıştıynan, genä girärdi pınar içinä, yapardı fundament. Angı pınarın yok temeli – o pınar yıkılêr.

Pınarcı Petri bilinärdi diil sade Komratta, ama bütün do layda da nicä bir spezialist şahtalı pınarları kazmaa, ölä bir adam, angısı verer insannara su.

Gagauzlarda çöşmä kazmaa sayılêr hayırlı iş. Herbir küüdä var gözäl yapılı çöşmelär. Eski çöşmelerdä yapıları taştan kesilmiş holluk, neredä sulardılar beygirleri. Şindiki zamannarda holluk yapmêrlar çöşmedä. Ama çöşmeleri kurêrlar, işleerlär gözäl plitkalarlan. Mutlak çöşmä hem pınar yanında koyêrlar kruça hem ikona. İsteerim anmaa bir gagauz çöşmecisini – Vasi bati Kirogluyu, angısı Dezgincä küüyündän. O yaptı üç çöşmä Kişinövda. Geçindi Vasi bati Kiroglu, ama çöşmelerä şindi dä insannar gelêrlär su almaa.

...Pınarcı kazardı pınar. O battırdı hırleți topraa. Katkat kesärdi topraa. Herbir katta toprak başka türlüydü: ilk sıra – eşil çimen, sora – kara toprak, sora – kırmızı toprak. Gün-gündän kaza-kaza, bir gün Pınarcı etişti kumnuk derinniinä, çeketti çıkarmaa kum, da bir kazmadan sora er altından çeketti çıkmaa su...

BAŞÇIVANCILIK

Bizim küüyümüz anılêr başçivancılıklan. Kurçu küüyündä kulturada insannarda başçivancılık birinci sıradaydı. Bizim sokakta, angıların aulları çıkardılar çayıra, hepsi büüdürdilär biber, patlacan, laana, petruşka, morkva, çukundur. Tutêrım aklımda, nicä kimi kerä gidärdim Cocilerin auluna yazın. Orada sansın tropika parkıydı. Tama hepsi eşerer: büük kırmızı patlacannar, biberlär sansın vistavkadan, türlü-türlü küçük tä, iiri dä, eşil dä, kırmızı da, mor da, uzun da, tombarlak ta, sivri dä, yakıcı da, tatlı da. Netürlü canın isteer.

Tutêrım aklımda, nicä erken sabaalen büük sepetlerdä dolu patlacan, biber, mor patlacan – insannar götirerlär panayıra eşillik satmaa.

70-ci yıllarda XX asirdä küüdä peydalandı çok teplita, neredä büüdüldür laana. Erken büüyän laanadan kazandırlar islää para. May ayından beeri kurçuluları vardı nicä görmää panayırlarda Bolgradta, Komratta, Odesada, Kişinövda, Kievdä hem taa çok başka kasabalarda.

Kurçu küüyü XIX-XX-ci asirlerdä olduydu Bolgrad kasabasının başçası. Herbir eşillik satıldı Bolgrad panayırında. Bu başçıvancılık kulturasının kökleri çekiler Balkanlardan, neredän gelmişlär bizim dedelär.

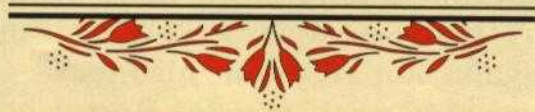
1825-ci yılda Bolgrada gelir F. Vigel, angısı yaparmış inspektiya Besarabiya koloniyalarında. O yazêr, ani Bolgrad insannarı benzeer Rostov kasabasının çiftçilerinä, anguları Rusiyada anılarınışlar nicä islää başçıvancılar. Moskvada yaşayannar sevärmişlär Rostov zarzavatını. Ne Vigel sölemişti bolgradlılar için, var nicä sölemää kurçulu-

lar için dä. Neçin ani XIX-cu asirin bitkisindä Bolgradta yaşayannarın taa çoyu vazgeçmişlär çiftçiliktän. Çoyu tutundu bir başka zanaattan yada alış-veriş yapêr. Bolgrad olêr XX-ci asirin çeketmesindä anılmış bir panayır. Kurçulular Bolgrad panayırında çok varmışlar. Herbir çorbacı Kurçuda büüdärmiş biber, patlacan, mor patlacan, laana, salata, çukundur, morkva, kartofi, suvan, sarmısak, petruşka, leuştän, kabak, kaun, karpuz h. b.

Büün başçivancılık tradiñiyası Kurçuda taa kaavileşer. Açan geler küçük ay (fevral), başçivancılar kurêrlar teplița. Taftadan yapılı karkasa geriler plönka. Teplițanın içindä maasuz yapılı sobayı yakêrlar. İlkin başçivancılar dikerlär laana fidelerini. Kimsä koyêr patlacan yada salata fidelerini. Bu fidelär bakılêrlar maasuz tutulan sıcak temperatürada.

Aylä işleer teplițada bölä. Bay Cöci (aylenin bobası) yapêr teplițayı, gerer plönkayı, yapêr taftadan uzun masaları, angıların üstünä koyêrlar maasuz yapılı kiyattan kazancıkları dolu topraklan, angılarına dikerlär fidä. Uşaklar – çocuk Sandi hem kızçaaz Girgina – yardım ederlär mamusuna. Onnar ayrêrlar fidä köklerini, seçerlär taa gözäl köklü fideleri. Sokakta suuk, yaayêr kaar, teplița içindä sä sıcak nicä yazın. Güneşin şılaa geçer plönkadan da verer enerjiya eşilliklerä teplița içindä. April ayın bitkisindä kurçulular çekederlär çıkarmaa panayıra teplițadan eşillikleri. May ayında teplițada büümüş rasatları geçirerlär açık topaa, yapêrlar taazä havada, neredä güneş, islää sulêêrlar esillikleri. İlk büüyêrlär laanalar, salatalar, sora patlacannar. Bu vakıt var nicä görmää kurçuluları panayırda. Onnar götürerlär kasabalarda insana eni çıkmış, taazä eşillik.

ÇÖLMEKÇİLÄR

Herbir gagauzun evindä var maaza, neredä durêrlar küplär dolu piinirlän, var sızırma küpü, domuz yaayı. Kim sever tatlı, o hazırlamış uşaklara bal küpü, pekmez küpü. Küçük küpçeezdä tutêrlar koyun südündän hem inek südündän yuurt.

Toprak küp, toprak çölmek, toprak çanak, toprak tuzluk – bu kapları gagauzlar kullandılar üzlän yıl. Çiftçi bir ayledä yoktu nicä insanca yaşamaa, yoksa sendä küçük çölmeklär, neredä yapêrlar yuurt, toprak küp, nereyi koyêrlar kış için piinir, başka bir küpçeezä koyêrlar sızırma, domuz yaayı, bal, üzüm pekmezi hem taa başka läüzümni işlär.

Hepsi bu kapları yapêrlar topraktan, angısını var nicä yuurmaa hamur gibi. Bu iş için läüzüm bir maasuz toprak, kırmızı toprak. Bu toprakta var plastika, o üzerä ustalar yapêr türlü gözäl kaplar.

O küüdä, neredä yaşêrlar Sandi hem Girgina, vardı bir çölmekçi, onun adıydı Altınparmak Simu. Kimsey bilmärdi, neredän hem kim vermiş ona bu adı. Ama sölärdilär, ani ona deerlär Altınparmak onun için, ani o pek fentli bir kişi, elleri altın keser. Ama onun talantı çıkmıştı çölmekçiliktä. Simu Altınparmaan çölmeklerini gelärdilär almaa dolay küülerdän.

Sandi hem Girgina giderlär bakmaa, nicä usta yapêr çölmek.

Çölmekçi Simu sol kolunnan çevirer tekerlää, saa kolunnan doorudêr çamur topunu, angısı onun ellerindä diiştirärdi formasını. Ki yapışmasın eli çamura, çölmekçi yıslardı elini suda. Onun yanında vardı bir kap, dolu suylan.

Simu çölmekçi verer Sandiyä hem Girginaya birär parça kırmızı çamur da deer:

- Hadi, uşaklar, yapın, bakalım, birär çölmekçik.

Sandi deer:

- Bän yapacam!

Girgina cuvap eder:

- Bän dä yapacam!

Simu usta deer:

- Kim taa islää yapacak, tekerlää çevirecek!

Simu Altınparmak verdi Sandi çocucaa tutsun çölmecii da kendisi çevirdi tekerlää. Açan Sandi savaşardı yapmaa çölmek kendi ellerinnän, Simu Altınparmak annadardı uşaklara, nicä läözüm dooru çalışmaa, yaparkan çölmek. O annadardı:

- Tä çölmään başı, ensesi, omuzu, güüdesi, temeli...

Girginä sevineräk bakardı, nicä Sandinin ellerindä bir topcaaz kırmızı çamur döner yalabıyarak da olêr gözäl bir çölmecik.

- Oldu, bän yaptım, bän yaptım bir çölmek!

Girgina kızcaaz erindä atlardı:

- Bän dä, isteerim çölmek yapmaa!

Simu Altınparmak dedi:

- Şindi Girgina yapacak çölmek!

Usta verdi Girginaya bir parça kırmızı çamur topu da

çevirdi tekerlää. Yavaş-yavaş Girgina da ustanın yardımınan yaptı bir çölmecik.

Simu Altınparmak dedi:

- Şindi biz koyacez çölmekleri fırına, çölmeklär läözüm kurusunnar.

Sandi hem Girgina yardım edärdilär usta Simu Altınparmaa doldurmaa fırını çii çölmeklärlän.

İki saattan sora usta Simu Altınparmak çıkardı fırından çölmekleri da dizdi onnarı sergendä.

Açan çölmeklär piştilär fırında da suudular, Simu Altınparmak çıkardı dolaptan küçücük kaplarda boyaları, iki taane sürgüç, verdi birisini Sandiyä, öbürünü – Girginaya da dedi:

- Hadi, resimneyin, gözelledin çölmekleri. Bakalım, kim taa islää gözelledecek çölmekleri.

Sandi dedi:

- Bän resim edecäm kuzu.

Girgina dedi:

- Bän resim edecäm çiçek!

Bundan sora en gözäl çölmeklär sayıldılar Simu Altın-
parmak ustanın çölmekleri, angılarını boyardılar hem re-
sim edärdilär üstündä çiçek, kuzu, bulut, deniz, tekerlek,
beygir hem taa gözäl işlär.

HEDERLEZ SALLANGACI

Açan geldi Hederlez yortusu, Mälçu dädu çaardı Sandi çocucaa hem Girgina kızçaazı. Mälçu dädu getirdi yortuluk sopasını. Bu yortuluk sopası kalmıştı Mälçu däduya onun dädusundan, dädusuna da dedesindän. Yortuluk sopasının bir tarafında kertili nişannar yanvardan iyün ayına kadar yortular, ikinci tarafında kertili yılın ikinci payın yortuları. Mälçu dädu gösterdi bir nişanı da dedi:

- Büün Hederlez, Ay Görgi yortusu. Gelin, unukalarım, yapacam sizä sallangaç.

Girgina kızçaaz sevindi:

- Ne severim bän çekinmää sallangaçta!

Mälçu dädu erleşirdi iki aacın çatal dalların arasında bir direk, sora baaladı ona sallangacın çatılarını.

- Hadi, Sandi, Girgina, oturun sallangaca!

Sandi hem Girgina oturdular sallangaca da Mälçu dädu çekti sallangacın çatısını, da uşaklar çeketilär sallanmaa.

Açan uşaklar sallandılar doyunca, Mälçu dädu dedi:

- Sabaa sabaalen koyunnarı uracez sürüyä, verecez koyunnarı çobana, otlatsın onnarı. O da verecek bizä süt hem piinir.

Ertesi günü Sandicik hem Girgina toplanêlar Mälçu däduylan gütmää koyunnarı çobana. Onnar giidilär pak rubalarını, Sandi çocucak sorêr:

- Dädu, neçin büün lääzım koyunnarı çobana vermää?

Mälçu dädu annadêr:

- Ölä dedelerdän kalmış adet, ani Hederlez günü, Ay Görgi günü, koyunnar lääzım çıksınar küüdän.

Mälçu dädu açtı ahırın tokatçını da koyunnar hem kuzucuklar kaçarak çıktılar sokaa. Orada onnarı beklärdi Sandi hem Girgina çıbıklar ellerindä.

Taa erken sabaalendi, güneş taa hemen-hemen çıkardı, dan erleri aarardı. Küüyün herbir sokaandan, nicä derecik, akardılar koyun sürücükleri. İlerdä atlayarak, süseräk biri-birini, kaçardılar kuzucuklar.

Mälçu dädu güdärdi koyunnarı, Sangi çocucak saa taraf-
tan çibıcaklan, Girgina sol taraftan çibıcaklan brakmardı-
lar koyunnar daalsınnar.

Yavaş-yavaş onnar etiştir küüyün kenarına da verdilər
koyunnarı çobana.

Mälçu dädu dedi çobana Zarçuya:

- Sabaa hayır olsun, Zarçu!

- Sabaa hayır olsun, Mälçu batı!

- Tä getirdik sana onbeş koyun, onedi da kuzu. Bak, bi-
lersin, bizim nişan “zımba”.

- Bilerim, cuvap etti Zarçu çoban.

Sandıcık genä sorêr:

- Ama neçin lââzım nişan?

Mälçu dädusu annadêr:

- Ačan koyunnarı verecez çobana, da orada yannış bir-kimsey almasın onnarı.

Sandi sordu:

- E nasıl nişannar taa var?

Mälçu dädu annattı:

- Var çok türlü nişan. Tä bak “sol kulaa irik”, “saa kulaa düz kesik”, “sol kulaan ardından oyuk”, “kırlangaç”, “basamak”, “basamak geeridän”, “önündän dalantı”, “kopça”, “zimba”, “beş zımbacık”, “çalık”, “düz kesik”, “erik” ... Hem taa başka da var.

Zarçu çoban çıkardı çakısını kuşaandan da çizdi sopasında, kaç koyun kattı sürüyä. Sopasında yaptı maasuz çizileri, neredä belli etti kaç koyun, kaç kuzu hem nişannarını.

Bu vakıt hep sıradan-sıradan başka insannar getirärdilär koyunnarını, çoban Zarçu çizärdi sopasında kaç koyun, kaç kuzu hem kimdän. Karılar verärdilär çobana kolaç, angılarını maasuz pişirmişär bu gün için.

Ačan Mälçu dädu hem uşaklar döndülär evä, dädu çekti kantarda Sandiyi sora da Girginayı.

- Osoy adet bizdä, läözüm bakalım, kaç kila zeedelendiniz. Nekadar büüdünüz!

Sora Mälçu dädu çardı Nasti babuyu, angısı çıktı kapu önünä. Babu tutardı elindä bir kap, neredä vardı darı, angısını babu Nasti svinçit etmişti klisedä. Babu Nasti çeketti dolanmaa aulda, alıp aucuna darı tenesi da daadarak onnarı erä.

- Ko alsın cadı kendi manasını sade ozaman, nezaman toplayacak bitki teneyä kadar darıyı!

Sandi sordu dädusuna:

- Dädu, ne o mana?

Mälçu dädu annattı:

- “Mana” o topraan özü, südün özü, o en paalı iş dünnäädä.

Mälçu dädu verdi Sandiyä hem Girginaya para, da uşaklar gittilär almaa kendilerinä bomboni hem taa başka tatlılık.

Bu vakt sa küüdä herbir evdä kesärdilär seçilmiş kuzuları. Hederlez yortunun birinci sıralı adeti – “kurban” kesmää.

Pişmiş kuzuyu getirerlär kliseyä svințit etmää, deriyi da vererlär popaza. Klisä aulunda insannar yapêrlar trapeza. Kliseyä getirerlär maasuz pişirili “kurban ekmää”.

Hederlezdän sora, halk kalendarına görä, çekeder yaz. Onun için Mälçu dädunun yortuluk sopasında yarım yılın yortuları kertili sopanın bir tarafında, yılın ikinci payı – öbür tarafında.

KILIÇ OTU

Sandi hem Girgina bütün yaz topladılar çayırda, kırda, daada türlü ot da kuruttular o otları. Sora yaptılar o otlardan gerbariy.

Şindi onnar beklärdilär, nezaman gelecek sentäbrinin birisi da onnar getireceklär gerbariyi şkolaya. Her gün Sandi hem Girgina çıkarardılar gerbariy albomunu da gösterärdilär maaledän uşaklara.

Sandi açêr albomu, neredä sayfalarda ilistirili türlü otların yaprakları.

Girgina da annadêr uşaklara:

- Tä “kılıç otu”, “tatar üzümü” yapraa, “feslen yapraa”, “girgina” yapraa, “karanfil” yapraa, “mitliga” yapraa, “romaşka”.

Ama nekadar faydalı otlar büüyêr aulumuzda, çayırda, kırda! Onnarın çoyu insannarın dostları. Türlü hastalıklardan var nicä yardım etsinnär bizä otlar, angıları sayılêrlar “ilaç otu”. Kimilerini läözüm kurutmaa da tutmaa evdä. Çok türlü otları toplêêrlar da yollêêrlar ilaç yapan fabrikalara.

Sandi çocuk dedi:

- Bän, açan büüyecäm, olacam doktor. İsteersiniz mi, bän sizä annadayım, angı otlardan var nicä yapmaa ilaç?

- Annat, annat, Sandicik, biz dä isteriz bilmää otlar için hem nasıl yapmaa ilaç onnardan! – baardılar uşaklar.

“Ayı kulaa” otunu kaynadêrlar da suyunu kullanêrlar türlü hastalıklardan.

“Çay naanesi” otundan yapêrlar ilaç diş acısı için.

“Çay otu” (romaşka). Bu ottan yapêrlar ilaç, angısinnan yıkêêrlar yaraları hem vererlär içsin onnar, kimin acıyêr katası.

Kalabak otunun kaynadêrlar da suyunu vererlär onnara, kimin acıyêr dizleri, kemikleri. O kaynanmış su läözüm olsun taazä.

“Kara naanä” yapraklarını koyêrlar mancalara. Ama onardan var nicä yapmaa çay da. Yardım eder, açan insanın aciyêr ürää.

“Kaaz otunu” kaynadêrlar da suyunu içêrlär onnar, kimin aciyêr ödü h. b.

“Kirdä otundan” yapêrlar “kirdä pidesi” Valkaneştä, Tülüküüdä. Kirdä otunu kullanêrlar, yaparkan türlü salat.

Marar kullanîlêr, yaparkan türlü mancalar hem salatları. Mararın kaynanmış suyu yardım eder onnara, kimin aciyêr ürää h. b.

Papşoy püskülünü toplêêrlar iyün-iyül aylarında. Onu kullanêrlar, açan insanın aciyêr ceerleri h. b.

“Tavşam gölgesi” çiçeklerini toplêêrlar may-oktäbri aylarında. O çiçekleri kaynadêrlar da kullanêrlar onnar, kimin hasta katısı (holetistin, yazva h. b.)

“Yaban gülü” (şipovnik). Ondan yapêrlar türlü ilaç. Kaynanmış yaban gülünün suyu yardım eder islää işlesin katı. Bu ilaç çıkarêr insanın organizmasından şlakları.

Sırganı vererlär piliçlerä taa çabuk büüsünnän. Kimileri sırgandan yapêrlar salat. Kaynadılmış sırgan suyu yardım eder dinnendirmää organizmayı.

Pelin otundan ilaç verer appetit hem yardım eder, açan birkimseyin aciyêr ödü.

“Kılıç otu” taa evelki vakitlerden kullanılêr ilaçlamaa kesikleri hem yaraları.

“Tatarka otu” eski vakitlerden beeri kullanılêr, açan insanın aciyêr katisı, hem dâ kaavilemää imuniteti.

Țelina kökü hem yaprakları kullanılêr, yaparkan manca, çorba. Nicä ilaç kullanılêr, açan insanın aciyêr ceeri hem ödü.

Ergivan çiçeklerindän yapêrlar nastoyka, angısınnan uuêrlar suuklamış erleri hem yapêrlar kompres.

Yol otu en islää ilaç, angısı alıştırêr kesikleri hem yaraları. Yol otundan otvar yardım eder onnara, kimin hasta katisı.

Petruška kullanılêr türlü imeklerde hem nicä ilaç türlü hastalıklarda.

Troița otu (şalfey) ilacı yardım eder onnara, kimin aciyêr can evi. Şalfey katêrlar ilaçlama vannalarına.

Emiş (boyarışnik) yardım eder, açan insanın hasta nervaları hem can evi.

Flamur çiçää yardım eder suuklamaktan.

Mitiška çocuk sorêr Sandicaa:

- Var mi nicä imää “köpek üzümü”?

- Yok nicä! – cuvap eder Sandicik, – o “köpek üzümü” zehirli, var nicä otalanmaa!

Länka kızcaaz sorêr:

- E, var osoy ot “gaarga bükän”, neçin ona osoy ad vermişlär?

Sandicik annadêr:

- “Gaarga bükän” otta da var zahir, onun için, açan gaargalar gagalêêrlar o otu, onnar var nicä ölsünnär. Almayın elinizä “gaarga bükän” otunu.

Girgina annattı uşaklara, nasıl yapılêr gerbariy.

En islää gerbariy olêr albom filasında. Kurudulmuş otları, yaprakları koyêrsın fila üstünä da yapıştırêrsın onu incä kiyat parçasınnan. Var nicä flomasterlän çizmäâ otun profilindä bir çerçavecik. Otları läâzım koymaa gerbariyä temaya görä.

Hepsi uşaklar da istedilär yapmaa gerbariy hem üürenmäâ, angı otlarlan ilaçlamaa insannarı.

MECİ

Halk kulturasında çok eski vakıtlardan kurulmuş bir adet, angısının adı "meci". Var osoy işlär, angılarını yok nicä yapmaa bir aylenein kuvedinnän.

Tä Malçu bati çekeder yapmaa eni bir ev. Kurêrlar çamur cumertesi günü, islää çinettirerlär çamuru beygirlärlän, avşam üstü çamurun üstünü örterlär samannan. Sandiyi bobası yollêêr çarsın hısınnarı meciyä. Sandi gider, biri-biri ardına dolaşêr insannarı. Baarêr çıçusuna:

- Görgi çıçu, tati yolladı beni çaarayım sizi meciyä. Saba sabaalen.

Görgi çıçusu cuvap eder:

- Saa ol. Sölä tatinä, ani gelecäm.

Sandi gider çığularına, lelülarına – hepsini çaarêr meciyä.

Taa karannıktan sabaalen işidiler ses. İnsannar hepsi toplandı, Sandinin çıçusu garafa elindä kiraz eder meciçileri şaraplan. Verer insannara birär küçük filcan kırmızı şarap. Mecicilär herkezi bulmuş kendisinä bir iş. Biri si kazmaylan keser çamuru, birisi yapêr topalak, öbürleri taşıyêr topalakları targaylan. Ustalar çamurdan işleerlär duvarları. Biri si tırmıklan doorudêr duvarı.

Anılmış rus etnografi V. Moşkov yazêr gagauzların meciçisi için: «“Meci” yada “yardım” yapêrlar zengin çiftçilär o sırada, açan onnar kendi işçilerinnän çıkaramêêrlar başa kırdä işleri hem harmanda. “Meciyä” çaarêrlar hısımnarı, ama açan onnar az, ozaman yakın komuşuları da. Kim pay

alêr bu yardımnarda, onnara, nicä da bizdä, koyêrlar sofrä içkiylän».

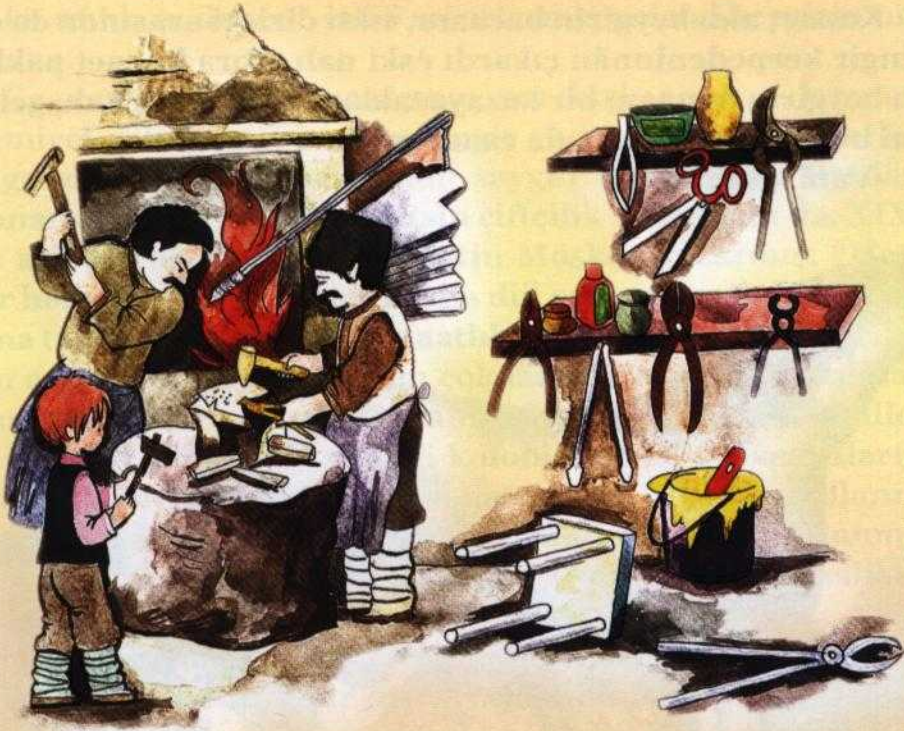
“Meci” – o bir eveldän gelän adet, angısı gösterer halkın kulturasını.

İnsannar yardım ederlär biri-birinä. Bir aylä gösterer saygı öbürünä, komuşular gelerlär yardım etmää komuşulara. Bu adet läüzüm kalsın gelecek vakıtlarda da.

ÇİLİNGİR

Mälçu dädu çardı Sandi unukasını:

-Sandi, gidelim kuzneyä, nallayalım beygiri.

Sandi sordu dädusuna:

-Dädu, e neçin läözım nallamaa beygiri?

Mälçu dädu cuvap etti:

-Läözım korumaa beygirin tırnaklarını. Yoksa nal, beygir var nicä çeketsin topallamaa.

Mälçu dädu çekti beygirin edeendän, da onnar yol boyunca örüdülär kuznişaya dooru. Açan Mälçu dädu hem Sandicik beygirlän barabar girdilər kuznä auluna, onnar gördülär, ani burda vardı başka insannar da. Kimin taligasında tekerlään obadası kırılmıştı, kimin sä täskanın demiri kırılmıştı, birkaç kişi getirmişti beygirlerini nallamaa.

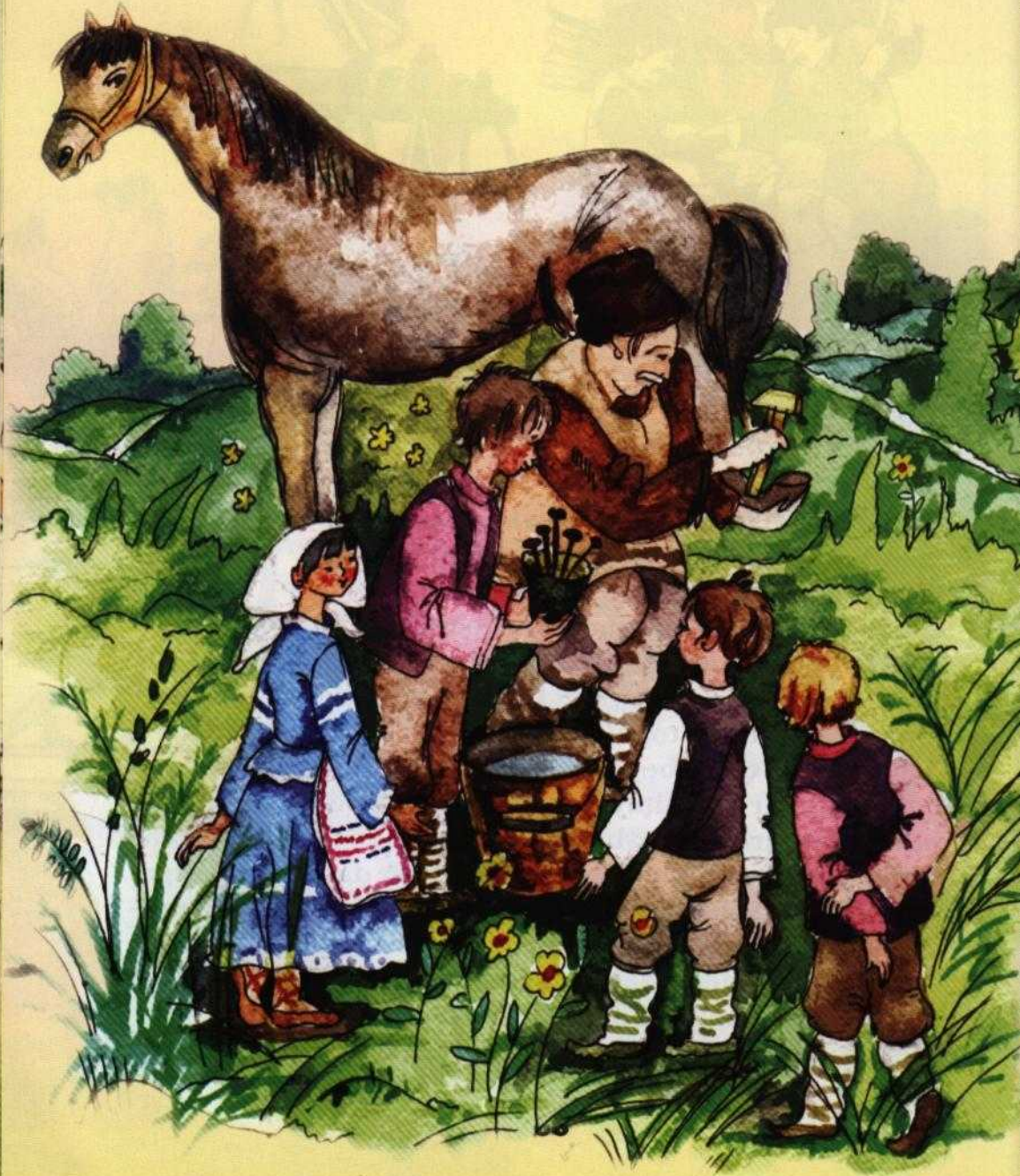
-Kolay gelä! – dedi Mälçu dädu kuzneşlerä.

-Allaa razı olsun, Mälçu dädu! – cuvap etti kuzneş.

-Beygirin nahı kırılmış, – dedi Mälçu dädu.

-Şindi bakacez da eni bir nal koyacez beygirinä.
Tezdä geldi kuzneţ da tutundu nallamaa beygiri.
Kuzneţ aldı beygirin bacaanı, sıktı dizleri arasında da çilingir kerpedeninnän çıkardı eski nalı. Sora kuzneţ pakladı beygirin tırnaanı bir kazayacaklan. Sora öltü nalı, geler mi beygirin tırnaana, da çaadı yardımcı çocuu:
-Vani, getir nalı!

Yardımcı çocuk aldı uzun saplı kerpedeni, çıkardı ateştän kızgın nalı da getirdi kuzneţä. Sora kuzneţ erleştirdi nalı, kaktı mıhları, denedi, islää mi erleşmiş eni nal beygirin tırnaana.

Gagauzlarda bu zanaatçının var birkaç adı – kuzneţ, demirci, çilingir. Kuzneţ, çilingir yada demirci masterlär gagauz küülerindä her zaman saygılı insannardı. İlerdän onnarsız yoktu nicä islää gitsin çiftçilik zanaatçılı da. XIX-cu asirdä rus etnografı Valentin Moşkov yazarmış: “Her bir halk tutunêr el zanaatlarına diil sade zanaata sevgidän, ama taa çok o iş için, ani zanaatlık ona läüzüm... Zanaatçılardan arasından gagauzlara en çok läüzüm, olmalı, plotniklär hem çilingirlär... Kuzneţ ustalını üürenmää deyni, kimileri giderlär üürenmää nemţä kolonistlerinä... Gagauzların arasında bitki vakıt taa çok hem taa çok çekeder kullanılmaa nemţä aracılunnan en eni, taa düzgün çiftçilik zanaatı işleri, angıları yapılı demirdän. Onun için demircilikte masterlerdä yıldan-yıla duyulêr taa çok läüzümlük... Açan bir bulgar yada gagauz üürener nemţeda kuzneţ zanaatçılığını, ozaman o açabilir diil bir kuzniţa, ama haliz bir demircilik masterskayası. Burada sizä diil sade nallasınnar beygiri yada koysunnar tekerlää obada, ama var nicä hazırlasınnar satılık cet-eni, nemţä örneendä puluk... Kimileri umutlanêrlar kurmaa kendi tuç dökmä masterskayasını”.

Üzlän yıl gagauz küülerindä kuzniţada toplanardılar adamnar. Kimä läüzüm beygiri nallamaa, kimä läüzüm plugu remontlamaa, baalama, zemperä yaptırmaa, kimä kazma, kürek yaptırmaa hem taa çok türlü demir işleri hazırlamaa.

Eski kuzneţlär sayıldılar çok kaavi insannar. Vardır işittiim laf: “E, o adam kaavi kuzneţ gibi!” Doorudan demää, läüzüm olmaa çok kaavi, ki düümää demiri aar bir kuvaldaylan.

Açan beygiri nalladılar, Mälçu dädu pindirdi Sandiyi beygirin üstünä, da onnar yollandılar evä.

SAKIZ PAMUUNDAN BEZ

1895-ci yılda rus etnografı Valentin Moşkov Beşalma küüyündä yazardı gagauzların yaşaması için.

Bir gün Moşkov dedi Yançu Kösä däduya:

- Göster bana, nicä gagauzlarda düzen dokuyêrlar.

- İslää, – cuvap etti Yançu Kösä. – Birkaç gündän sora bän düzen koyacam.

Bir gün, kış vakıdı geldiynän, Yançu Kösä çeketti düzeni toplamaa. İlkin Yançu Kösä koydu krosnuları hem düzenin germesini. Bundan sora koyuldu “tarak” hem “tefä sopası”, sora “gücü”. “Gücü” var nicä olsun iki, üç hem dört. Gücüleri dădu astı gücü sopasına. Ard krosnuda var delik, nereyi koyêrlar “germä”, angısı tutêr krosnuyu. Önündeki krosnuya sarılêr dokunmuş plat. Dokunmuş plat ölçüler “natra” ölçüsünnän.

Rus etnografi Valentin Moşkov yazêr, ani XIX-cu asirdä gagauzlar dokumacılıkta etişmişlär bir uura poläklarlan, latışlarlan hem nemţelärlän.

Gagauzkalar dokuyarmışlar yapaa ipliindän “çukman” iki, üç hem dört gücü. Nekadar çok gücü, o kadar taa çok koraf dokuyêrlar karılar. Varmış birkaç türlü çukman, onnarın arasında: “yollu”, “korafılı”, “kızlara” (kırmızı renktä hem incä kara çizilärlän), “karılara” (kara incä kırmızı çizilärlän yada kara, eşil, maavi boyalı yapaadan), “flanela”(adamnara üst ruba türlü renktä).

Bundan başka, dokunêr “kundak” (uşaklara deyni yapaadan materiya), “futa” (yapaa materiya karılara futa yapmaa deyni), “sargı” (biyaz yapaadan materiya üç gücü adamnara sargı için), “yorgan astarı”, “döşemä” yada döşek. “Pala”, “kadrel” – yapaadan materiya. “Ulama” – yas-

tık hem yorgan için materiya. “Kırma” –yapaadan materiya. Bu materiyardan dokuyêrlar kilim. Materiya “sukna” var üç türlü “litu” (incä), “diki” (orta kalın), “aba” (kalın materiya).

Yançu Kösä yavaş-yavaş topladı düzeni. Açan düzen koyuldu, Donka bulü getirdi masurları, angılarına sarılıydı boyalı ipliklär. Sora Donka bulü koydu mekiin içinä masuru ipliklän da çeketti düzen dokumaa. Gücülär eriş ipliklerini açardılar. Donka bulünün ellerindä mekik geçärdi ileri-geeri.

Bütün kış Donka bulü yavaş-yavaş dokudu-yazdı korafılı kilim, pala hem sakız pamuundan bez.

“Kırma pala”, angısında çıkarıldardı türlü ot hem aaçlar resimneri, hem dä koyun, keçi hem çoban sopa elindä.

Taa bir kilim dokudular, onun adı “beş güllü” – bir kilim, neredä vardı büyük kırmızı güllär.

Bundan başka, dokunardı “koraf arası” – kilim, neredä çizilär arasında dokunardılar yıldız resimneri.

Valentin Moşkov en çok beenmişti gagauz dokumacıların yaratmasında “sakız pamuundan bezi”. Butürlü bez olarmış bim-biyaz hem dä resimnär çıkarmış pek gözäl.

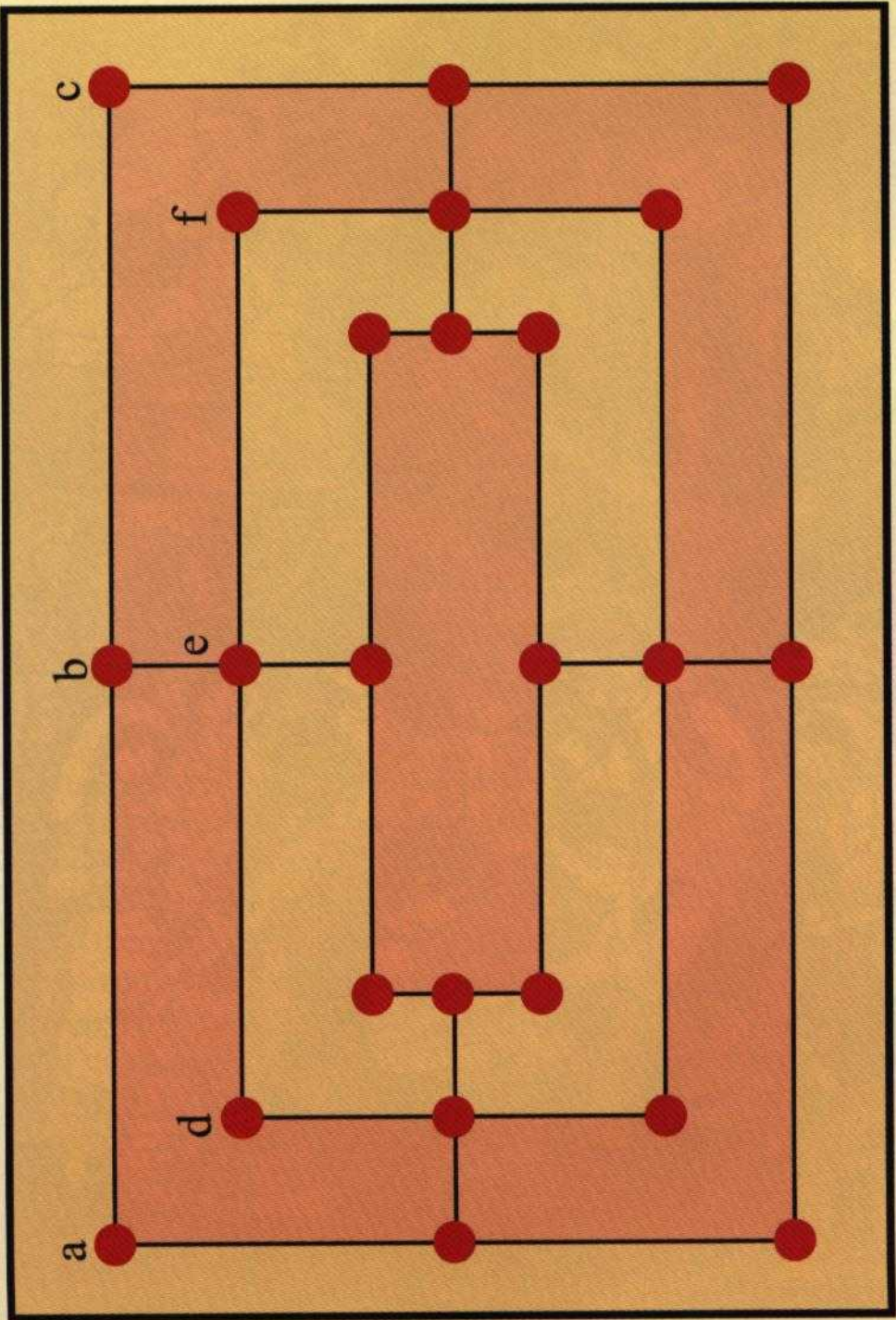
GAGAUZ MİLLİ OYUNU KURAN

Herbir halkın var kendi milli oyunları. Neçin deniler milli oyun? Neçin ani bu oyunu kurmuş kendi millet, halk. Haliz milli oyunlar çekilerlär eski vakıtlardan, açan halkların aralarında yokmuş okadar sıkı kontaklar. İnsannar kendi aralarında kurarmışlar kendilerine oyun. Anılmış rus etnografi Valentin Moşkov yazmıştı, ani gagauzlarda XIX-cu asirin bitkisindä varmış türlü oyunlar, angaların arasında “KURAN” oyunu. Tä nicä annadêr Valentin Moşkov “KURAN” oyunu için:

“Oyun büüklär için, benzeer “şaşki” oyununa. Ona yapılar taftacık, neredä kesili o formada çizilär. Bu oyunu oynêrlar iki kişi. Herbir oynayan alêr kendisininä 9 tenä, biri alêr bir çeşit, deyelim, graa tenesi, öbürü başka çeşit, deyelim, booday tenesi da, erleştirerlär teneleri sıradan birär tenä herbir köşedä hem çaprazlanan liniyalarda, ama herbiri savaşêr koymaa kendisininä “kuran”, sayılêr, üç tenä sıradan. Becerän “iyer” badaşının istedi tenesini. En islää oynêr o, kim becerer düzmää kendisininä tenedän “yikirç”, sayılêr, erleştirmää teneleri ölä, ani bir

Kuran oyunu

hodlan (geziylän) olsun nicä kapatmaa ba bir kuranı, ba öbürünü sıradan, da herbir bölä kapatmakta almaa badaşından birär tenä. Ölä, deyelim, “yikirç” olêr, açan bir badaşın teneleri durêrlar a, b, c, d hem f, ama e eri kalêr boş. Ozaman, diiştireräk teneyi b-dan e-yä, oynayan açêr bir kuran abc da kapêêr başka def, ama alêr kendi badaşının bir tenesini. Başka gezidä o diiştirer teneyi e-dän b-ya, sora hep kapêêr kuran abc da genä alêr bir tenä kendi badaşından h.b. Bu oyunda bakılêr, ani gezi (hod) olsun bir köşedän yada liniyaların çaprazlaşmasından hem sade yakın köşeyädän yada liniyaların çaprazlaşmasına kadar. İmää var nicä herbir teneyi, ondan kaarä, ani bulunêr kapah kuranda, ama eer kuran açıksa, ozaman onun herbir tenesini var nicä imää. Eer badaşlarının birisinin hepsi gezileri kapalıysa, ozaman o sayılêr “taratmış”, da bu durum sayılêr “suhari” (ekmek kurusu).”

“SABAA YILDIZI” jurnalı, Avdarma orta şkolanın gagauz dili hem literatura üüredicisi Födör Vasilyeviç Yazıcı hem onun üürenicileri organizat etti şkolada “KURAN” turniri.

Gagauz milli “KURAN” oyunun birinci turniri yapıldı Avdarma küüyündä sentäbrinin 27-dä 2007 yılda. Onda pay aldılar üürenicilär: Marinov Nikolay (11 klas), Kazmalı Ekaterina (11 klas), Tezek Marina (11 klas), Kapsomun Tatyana (11 klas), Tukan Afanasiy (11 klas), Tezek Mihail (11 klas), Trandafilova Anjela (11 klas), Tezek Elena (6 klas), Kırma Nadejda (6 klas), Osipova Anna (6 klas), Taukçi Ekaterina (6 klas), Kapsomun İvan (6 klas), Grek Mihail (6 klas), Varban Stepan (6 klas), Sarandi Dmitriy (6 klas), Gargalık Nina (9 klas), Gargalık Yuriy (9 klas), Trandafilov İvan (9 klas), Molla Pötr (9 klas), Marinov İlya (9 klas), Kristov Vasiliy (9 klas), Kristov Nikolay (9 klas).

Taradılar kuran oyununda üürenicilär: I-ci er – Kapsomun Tatyana (11 klas); II-ci er – Tezek Mihail (11 klas); III-ci er – Taukçi Ekaterina (6 “A” klas).

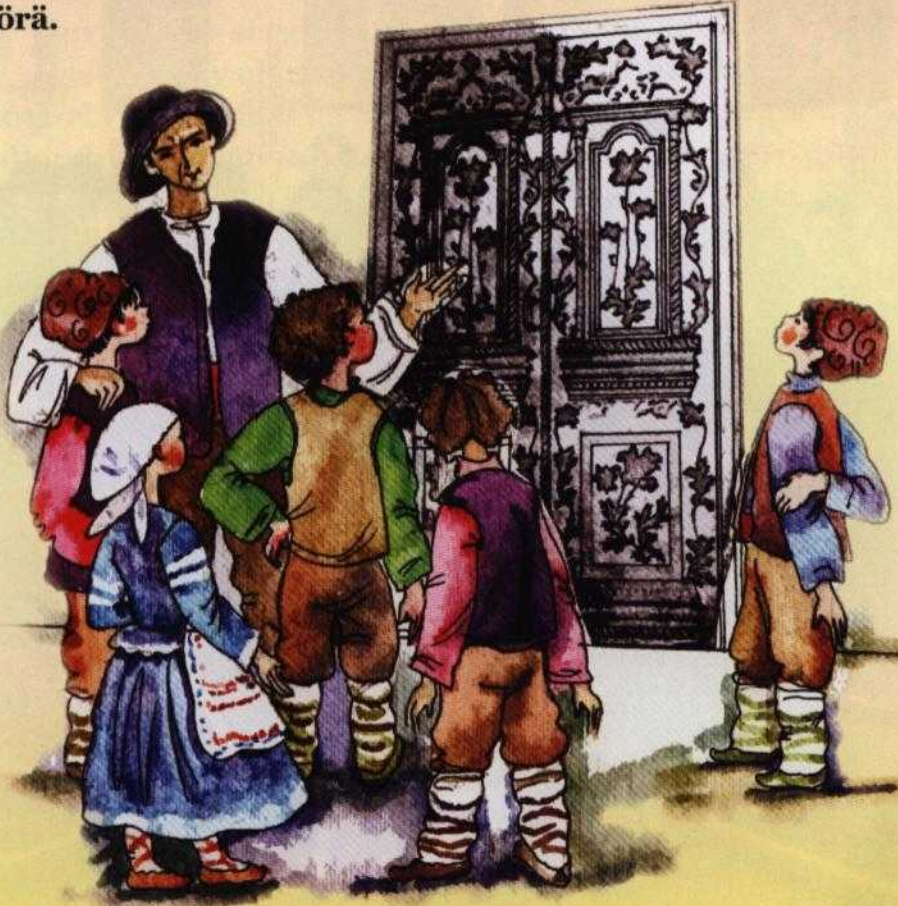
Tarayan üürenicilerä “SABAA YILDIZI” jurnalından verildi birär para premiyası hem dä “SABAA YILDIZI” hem “GÜNEŞÇİK” jurnalları.

USTALII ÜÜRENMİŞ NEMTELERDÄN

XIX-XX asirlerdä gagauzların arasında varmış türlü ustalar, angıları üürenmişlər nemtä küülerindä. Bunun için yazêr anılmış rus etnografi Valentin Moşkov: "...Nemtä kolonistlerinnän gagauzların baalantıları bölünerlär ondan, ani kimi gençlär... yamanêrlar işçi olarak nemtelerä, ama kimi zengin gagauzlar maasuz vererlär kendi çocuklarını (nemtelerä), ki üürensinnär onnardan çilingir zanaatını". Bölä bir usta varmış Avdarma küüyündä – Diomid Pavloviç Gümüşlü. O üç yıl üürener Tarutin kasabasında bir master-krasnoderevşçiktä. Nemtä masteri üüreder Diomidi türlü ustalık işinä. Diomid Pavloviç bütün yaşamasını yapêr kendi ellerinnän çok gözäl ustalık işleri. Şindi dä insannar tutêrlar aklılarında Diomid Pavloviçin işlerini: Kultura evinin kapularını hem pençerelerini, türlü tafta konstruktıyaları küüyün dermenindä. Kalmış bir patret, neredä usta çıkmış orna-mentli kapuların yanında, angılarını yapmış nemtä ustalına görä.

KÜÇÜK USTALAR

Haliz ustaların yaratmak yolu çekeder taa küçük yaşlarından. Bir uşak sever resim etmää, başka uşak plastilindän yapêr beygircik, taligacık, taa başkası sever muzıkayı, üürener çalmaa kemençedä, garmoşkada.

İslää bir örnek başka küülerä oldu Avdarma küüyündä yaratmak evinin kurulması.

Yaratmak evi Avdarma küüyündä kuruldu 2008-ci yılda. İltän organizat edildiydi resimcilik studiyası, neredä üürenärdilär kırk uşaktan zeedä. 2012 yılda Yaratmak

evi kazandı statusu “örnek kolektivi”. Açan girersin Yaratmak evinä, görersin gözäl hem uygun odaları, neredä uşaklar var nicä zanaatlansınnar sevän zanaatlannar. Ne yapmêrlar sade burda: beigircik, taligacık, evcääz, türlü hayvannar. Hepsi bu üürencilerin ellerinnän yapılmış işlär sergilenerlär türlü erlerdä.

Duvarlarda sergili üürencilerin resimneri.

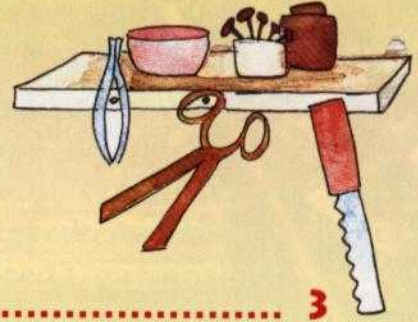
Uşaklar pay alêrlar türlü sergilerdä hem konkurslarda. 2011-ci yılda Avdarmadan uşaklar pay aldılar sergidä, angısı adlandıydı Sıradan dışarı durumnar bakannu gününä. Avdarma uşakları kazandılar I-ci eri Gagauziyada. Sergiyä katılannar kabletilär saygılık gramotası hem baaşış. Yaratmak evinin üürencileri 2012-ci yılda pay aldılar “Uşakları koruma günü” sergisindä, neredä kabletilär 10 ödül. Rayon tentrasında yapıldı Garçu Yuliyannın hem Tanasoviç İnanın personal sergileri. Resimci uşaklar kabletilär baaşış kendi resimneri için.

Avdarma yaratmak evinin direktoru – Mihail Konstantinoviç Yazacı.

İÇİNDEKİLÄR

GAGAUZ USTASI	3
ÇİFTÇİ	5
ŞIRA	13
USTA	16
KAUŞ	19
RUBA	23
BÜRÜNCÜK	27
DAMGA HEM NIŞAN	30
KAURMA	34
BALIK MANCASI	36
BUCAKTA PINAR HEM ÇÖŞMÄ	42
BAŞÇIVANCILIK	46
ÇÖLMEKÇİLÄR	49
HEDERLEZ SALLANGACI	53
KILIÇ OTU	58
MECİ	62
ÇİLİNGİR	65
SAKIZ PAMUUNDAN BEZ	68
GAGAUZ MİLLİ OYUNU KURAN	72
USTALII ÜÜRENMİŞ NEMTELERDÄN	77
KÜÇÜK USTALAR	78

